

การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์

โดย

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง

โครงการการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านเกษตรปลอดภัย
ด้วยกระบวนการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ
ศูนย์จัดการทรัพยากรเพื่อท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์

- ผู้เขียน   สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง
- สนับสนุนโดย   สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- พิมพ์ครั้งที่ 1   กรกฎาคม 2556
- จำนวนพิมพ์   2,000 เล่ม
- จัดพิมพ์โดย   โครงการ การเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านเกษตรปลอดภัยด้วย
กระบวนการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ
ศูนย์จัดการทรัพยากรเพื่อท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
โทร. 0-2504-7777 ต่อ 8083
มือถือ 081-964-2969
E-mail : kppproject2556@gmail.com
website : [http:// www.crcstou.com](http://www.crcstou.com)
- พิมพ์ที่   จตุพร ดีไซน์ 77/566 ถ.ติวานนท์ ต.บ้านใหม่
อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120
โทร. 0-2961-4082, 0-2961-4086
แฟกซ์. 0-2961-4087
E-mail : natpuwa1@hotmail.com

คำนำ

หนังสือ “การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์” เล่มนี้ มาจากบทที่ 8 ของหนังสือเรื่อง “ตั้งต้นใหม่ ประเทศไทย” (ซึ่งผู้เขียนยังเขียนไม่แล้วเสร็จ) แต่เนื่องจากเห็นว่าสาระของบทดังกล่าวมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ประกอบกับมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับโครงการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้วย ICT ซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็น “สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน” (Community Academy) ต่อไปได้ ตามโครงการที่กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ร่วมกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชตลอดจนหน่วยงานองค์กรภาคีกำลังเริ่มขับเคลื่อนดำเนินการ ฉะนั้นจึงได้แยกพิมพ์เป็นหนังสือขนาดเล็กเล่มหนึ่งออกมาก่อน เพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยอาศัยพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เรื่อง คุณธรรมสี่ประการ 2 ชุด (ซึ่งทรงพระราชทานให้กับพสกนิกรชาวไทยในวโรกาสที่มีความสำคัญยิ่งของบ้านเมือง 2 ครั้ง คือในคราวเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 และในคราวเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549) เพื่อช่วยขยายความจากหลักคิดสู่หลักปฏิบัติ ตลอดจนถึงสู่หลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งผู้เขียนหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อโครงการจัดการศึกษาแบบต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับประชาชนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ อันน่าจะสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมาย “การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์” ได้บ้างไม่มากก็น้อย

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง

31 กรกฎาคม 2556

สารบัญ

คำนำ.....	3
การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์.....	5
คุณธรรมสี่ประการชุดแรก.....	6
คุณธรรมสี่ประการชุดหลัง.....	16
จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.....	27
ก้าวข้ามภูเขาแห่งวิถีการศึกษา.....	43
การศึกษาเพื่อทวยราษฎร์.....	52

การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์

เมื่อปี พ.ศ.2491 ท่านพุทธทาสภิกขุได้ไปแสดงปาฐกถาธรรมที่ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย (ซึ่งเป็นการเดินทางไปแสดงปาฐกถาธรรม ณ สถานที่ดังกล่าวเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากที่เคยได้รับนิมนต์ให้ไป แสดงธรรมมาแล้วหลายครั้ง) ในหัวข้อเรื่อง “**ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม**” โดยมีสาระสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าความศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ของชาวพุทธในสังคมไทยแบบสลัฟพตปรามาส (อันคือ ประพฤติปฏิบัติในศีลพรตต่างๆ แต่เพียงรูปแบบที่ทำตามๆ กัน โดยไม่ เข้าใจแก่นสารคุณค่าของการประพฤติปฏิบัติเหล่านั้น) ก็คืออุปสรรค สำคัญซึ่งเปรียบเสมือนภูเขาที่ขวางกั้นการเข้าถึงวิถีแห่งพุทธธรรม ปรากฏว่าปาฐกถาธรรมครั้งนั้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง พร้อมกับข้อกล่าวหาว่าท่านพุทธทาสภิกขุเป็นคอมมิวนิสต์ที่แทรกซึม เข้ามาเพื่อบ่อนทำลายพุทธศาสนา

ถ้าหากท่านพุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน คงมีโอกาสที่ ท่านอาจจะได้รับนิมนต์ให้ไปแสดงปาฐกถาธรรม ณ กระทรวงศึกษาธิการ ในหัวข้อเรื่อง “**ภูเขาแห่งวิถีการศึกษา**” โดยชี้ให้เห็นอุปสรรคสำคัญ ซึ่งเปรียบประดุจ “**ภูเขาของระบบการศึกษา**” ในสังคมไทยทุกวันนี้ ที่

เป็นตัวขวางกั้นการเข้าถึงแก่นสารคุณค่าของความรู้และคุณธรรม เพราะ “ลัทธิพหุปรามาสทางการศึกษา” ทำให้ผู้เรียนมุ่งศึกษาท่องจำความรู้ ตาม “มาตรฐานของข้อสอบ” เพื่อสอบให้ผ่านและได้ใบประกาศนียบัตร หรือใบปริญญาบัตร สำหรับนำไปสู่สถานะแห่งอำนาจทางเศรษฐกิจ (ลาภ) อำนาจทางการเมือง (ยศ) ตลอดจนอำนาจทางสังคม (สรรเสริญ) อันส่งผลให้ระบบการศึกษากลายเป็นอุปสรรคขวางกั้นสำคัญที่ทำให้ “ความรู้ แปรลกแยกจากแก่นสารคุณค่าของตัวมันเอง” ฯลฯ

จากประเด็นปัญหาข้างต้น การหาวิธีเดินข้ามหรือเดินเลี่ยง “ภูเขาแห่งวิถีการศึกษา” จึงเป็นโจทย์สำคัญของยุทธศาสตร์การจัดการศึกษา เพื่อทวยราษฎร์ ในทางที่จะนำไปสู่การสร้างประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และคุณธรรมของบ้านเมือง ตลอดจนช่วยแก้ไขวิกฤติปัญหาความขัดแย้ง แดกแยกในระบบสังคมการเมืองไทย

คุณธรรมสี่ประการชุดแรก

ทั้งนี้การจะทำให้ผู้คนสามารถคิดได้อย่าง “เที่ยงตรงในเหตุในผล” จน “ลงรอยเดียวกัน” และหมดปัญหาความขัดแย้งในทิศทางที่จักนำไปสู่ความเจริญงอกงามของชีวิตและบ้านเมือง ตลอดจนช่วยให้เข้าถึง “บูรณาการของความรู้กับคุณธรรม” ตามแนวทางแห่งเศรษฐกิจพอเพียง นั้น จะประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ (ซึ่งบางคนเรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข) ได้แก่

1. ทำความคิดให้เที่ยงตรงในเหตุในผล โดยกำหนดนิยามความหมายของคำว่า “ดี” อันเป็น “เงื่อนไขด้านคุณธรรม” ให้แม่นยำก่อนว่า

ต้องเป็นไปเพื่อเป้าหมายของสิ่งที่ “มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุข (ที่ยั่งยืน)” ตลอดจนทำความเข้าใจกับ “เงื่อนไขด้านความรู้” ด้วยการเรียนรู้ต่อไปว่าต้องกระทำ “เหตุ” อะไรและอย่างไรถึงจะสามารถนำไปสู่ “ผล” ที่ดีนั้นๆ (ขั้นเข้าใจ หรือตั้งสมมติฐาน หรือปฏิบัติ)

2. ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์สมมติฐาน โดยการสักแต่ว่ารู้หรือเข้าใจเฉยๆ ยังไม่สามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรเพื่อให้เข้าถึงผลที่ดีได้ ถ้าไม่ลงมือทดลองปฏิบัติให้ถึงจุด “พอดีพอประมาณ” ซึ่งเป็นจุดมวลวิกฤติของความเปลี่ยนแปลงสู่ “ผลที่ดี” ในชีวิต (ขั้นเข้าถึง หรือพิสูจน์สมมติฐาน หรือปฏิบัติ)

3. การสรุปประเมินผลให้ตกผลึกเป็นปัญญา อันจะกลายเป็น “ภูมิคุ้มกัน” ที่ทำให้สามารถอาศัยสติปัญญาที่เกิดขึ้นนั้นไปใช้แก้ปัญหาเรื่องอื่นๆต่อไปได้ (ขั้นพัฒนา หรือสรุปผลการพิสูจน์ หรือปฏิเวธ)

ความมีเหตุผล → ความพอประมาณ → การมีภูมิคุ้มกัน / เข้าใจ → เข้าถึง → พัฒนา / ตั้งสมมติฐาน → พิสูจน์สมมติฐาน → สรุปผล / ปฏิบัติ → ปฏิเวธ / ผลผลิตของการศึกษา (output) → ผลลัพธ์การศึกษา (outcome) → ผลกระทบของการศึกษา (impact) ฯลฯ เหล่านี้คือขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นสามารถจะอาศัยพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมสี่ประการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 ในวโรกาสสำคัญแห่งการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เพื่อขยายกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงสู่หนทางปฏิบัติในการจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ กล่าวคือ

“คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษา และน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ ประการ **ประการแรก** คือ การรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม **ประการที่สอง** คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น **ประการที่สาม** คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด **ประการที่สี่** คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง **คุณธรรมสี่ประการนี้** ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุง ให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์”

คุณธรรมสี่ประการนี้เริ่มต้นข้อแรกด้วยการรักษาความสัตย์ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม อันหมายถึงการประพฤติปฏิบัติที่ตั้งมั่นอยู่ภายใต้กรอบของสิ่งที่ **“มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน”** ตามนิยามความหมายของหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแนวทางไว้ให้นั่นเอง

แต่เนื่องจากมีสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมมากมายที่พึงประพฤติปฏิบัติ อันเป็นไปไม่ได้ที่คนเราแต่ละคนจะสามารถปฏิบัติทุกเรื่อง ได้หมดในเวลาเดียวกัน ฉะนั้นจึงต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ก่อนว่า ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดที่แต่ละคนมีอยู่ เราควรเลือกประพฤติปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมในเรื่องไหนก่อน จึงจะพอดีพอเพียง

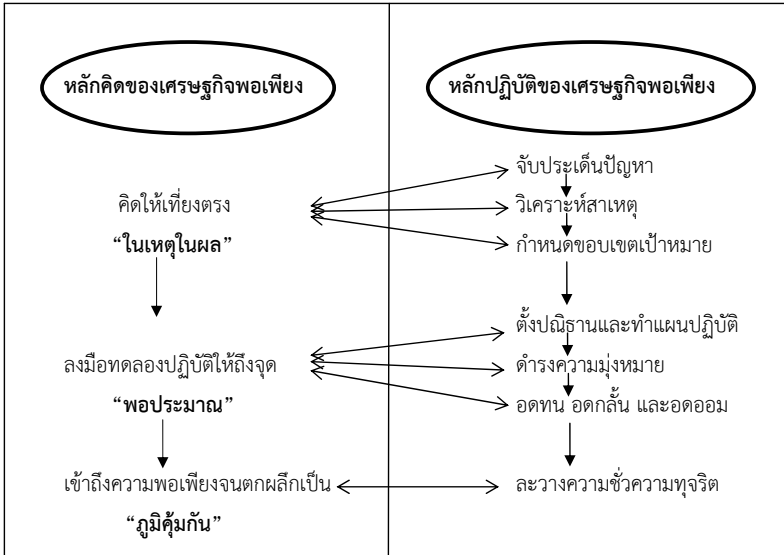
สอดคล้องกับการแก้ปัญหาภายใต้สภาพเงื่อนไขของแต่ละชีวิต ที่สามารถจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้อย่าง “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน” ได้มากที่สุด

อุปมาเหมือนการโยนลูกบอล ซึ่งถ้าเล็งเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง ลูกบอลนั้นก็จะสามารถ “ส่งผลกระทบต่อ” ทำให้เป้าที่วางไว้ล้มลงได้หมด แต่ถ้าหากกำหนดเป้าหมายไม่ถูกต้อง ทรัพยากรต่างๆ รวมถึงกำลังเวลาและโอกาสที่เท่ากัน ซึ่งใช้ในการโยนลูกบอลนั้นก็จะเป็นความสูญเปล่าโดยไม่สามารถก่อให้เกิดผลกระทบใดๆ ต่อการทำให้เป้าที่วางไว้ล้มลง (หรืออาจจะล้มลงเพียงเล็กน้อยบางส่วนเท่านั้น) เป็นต้น

ในการปฏิบัติจึงสามารถขยายหลักคุณธรรมสี่ประการนี้ได้เป็น 7 ขั้นตอน คือ

1. จับประเด็นปัญหา
2. วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
3. กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา
4. ตั้งปณิธานและทำแผนปฏิบัติ
5. ดำรงความมุ่งมั่น
6. อดทน อดกลั้น และอดออม
7. ละวางความชั่ว ความทุจริต

ทั้งนี้อาจแสดงให้เห็นผังความคิดในการคลี่คลายจาก “หลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่ “หลักปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมสี่ประการที่ขยายเป็น 7 ขั้นตอนได้ คือ

1. **จับประเด็นปัญหา** ปัญหา ก็คือภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์ที่ทำให้เราไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ปัญหา มีหลายระดับและมักเชื่อมโยงกันเป็นห่วงโซ่แห่งปัญหา เช่น การขาดปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต คือ ปัญหาสำคัญของชีวิตอันเกิดจากความยากจน ความยากจนคือปัญหาของชีวิตซึ่งเกิดจากการตกงานและไม่มีรายได้พอกับค่าใช้จ่าย การตกงานคือปัญหาของชีวิตซึ่งเกิดจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และไม่มีความรู้ที่จะหางานอื่นๆทำทดแทน การไม่มีความรู้ที่จะหางานอื่นๆทำทดแทนคือปัญหาของชีวิตซึ่งเกิดจากการขาดปัญญา ฯลฯ การจับประเด็นให้ได้ว่าตรงไหนคือข้อต่อสำคัญที่เป็นเสมือน “จุดคานงัด” หรือจุดอ่อนของห่วงโซ่แห่งปัญหาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของตัวเรามากที่สุด โดยถ้ามุ่งแก้ตรงจุดๆ นี้ได้แล้ว จะส่งผลทำให้ห่วงโซ่ของปัญหาถูกตัดตอน ก็คือบันไดขั้นแรกของการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง (โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือที่เรียกว่า “SWOT Analysis” จะมี

ประโยชน์เกื้อกูลต่อการจับประเด็นปัญหาได้แม่นยำขึ้น ตามขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ข้อแรกนี้) ถ้าจับประเด็นปัญหาผิดตั้งแต่ต้นทาง ขั้นตอนการแก้ปัญหาต่างๆ ก็จะผิดตามไปหมด ดังเช่นถ้าไปมองว่าการไม่มียาฆ่าเชื้อแล้วเกิดอาการทุกข์ทรมานอย่างมากคือปัญหา ก็จะนำไปสู่การอบการแก้ปัญหาด้วยความพยายามคิดหาวิธีต่างๆ ทุกวิถีทางเพื่อหา ยาฆ่ามาเสพให้สมใจอยาก แต่ถ้าสามารถ “คิดนอกกรอบ” ของสิ่งที่ยึดติดอยู่เดิม โดยมองใหม่ว่าการติดยาฆ่าคือปัญหาก็นำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาอีกแบบหนึ่ง ด้วยการพยายามคิดหาวิธีต่างๆ ทุกวิถีทางเพื่อ เลิกติดยาฆ่าให้ได้ เป็นต้น การจับประเด็นปัญหาให้ได้อย่างถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ จึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดนี้

2. วิเคราะห์สาเหตุ เมื่อจับประเด็นปัญหาได้แม่นยำแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการวิเคราะห์หาสาเหตุสำคัญของปัญหา ซึ่งมักจะเกิดจาก “เหตุ” หลายๆสาเหตุประกอบกัน แล้วเปรียบเทียบระหว่างทางเลือกต่างๆ ว่าควรแก้ที่ “เหตุ” ตรงไหนจึงจักเกิด “ผล” สูงสุด กล่าวคือ “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน” ได้มากที่สุด (ซึ่งหมายถึงความเป็นไปได้จริงในการปฏิบัติของทางเลือกนั้นๆ โดยไม่ใช่เป็นความคิดเพื่อฝันด้วย มิเช่นนั้นก็จะบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพไม่ได้) เช่น ตัวอย่างปัญหาความยากจนที่เกิดจากการตกงาน เพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และไม่มีความรู้ที่จะสามารถหางานอื่นๆ ทำทดแทนนั้น ถ้าไปแก้ที่ปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งเป็นปัญหาระดับประเทศ ย่อมเป็นไปได้ยากยิ่งสำหรับชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่ง แต่ถ้าหันมามุ่งแก้ปัญหาที่การหางานอื่นๆทำทดแทนก็จะเป็นไปได้มากกว่า อาทิ

กลับบ้านต่างจังหวัดซึ่งยังมีที่ดินแปลงเล็กๆ (หรือสามารถเช่าที่ดินราคาถูก) เพื่อไปทำเกษตรแบบผสมผสานยังชีพ ควบคู่กับการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นให้น้อยลง โดยถ้าหันมาทำเกษตรอินทรีย์ด้วยการชักชวนเพื่อนบ้านทำเป็นกลุ่ม แล้วหาตลาดร่วมกันก็จะทำให้ได้ราคาผลผลิตที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นต้น

3. กำหนดขอบเขตเป้าหมาย เมื่อสามารถวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา อันอยู่ในวิสัยความเป็นไปได้ที่เราจะพึงแก้ไขสำเร็จภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ ที่เป็นอยู่ ตลอดจนกำหนดเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติที่จะไปสู่เป้าหมาย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “ยุทธศาสตร์” ของการปฏิบัติ หรือเป็นกรอบแนวทางการกระทำ “เหตุ” เพื่อให้บรรลุถึง “ผล” ที่ต้องการนั้นๆ ได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปต้องจำกัดขอบเขตของเป้าหมายให้แคบลง และแปลงเป้าหมายที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็น “รูปธรรมของการปฏิบัติ” ที่สามารถประเมินผลได้ในแต่ละระยะ ขั้นตอนนี้เป็นปัจจัยความสำเร็จที่มีความสำคัญมากอีกขั้น เพราะความไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนไทยทุกวันนี้ มีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งอันเนื่องมาจากการไม่ได้แปลง “คุณธรรม” ที่พึงประสงค์ (ซึ่งมุ่งจะปลูกฝังให้กับนักเรียนตามหลักสูตรการศึกษา) ให้เกิดเป็นรูปธรรมของ “ตัวชีวิต” ที่สามารถประเมินผลได้ในทางปฏิบัติชัดเจน เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู ความมีวินัย ความอยู่อย่างพอเพียง ฯลฯ ที่จะให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติ ภายใต้บริบทที่สอดคล้องกับแบบชีวิตของนักเรียนในแต่ละระดับคืออะไร เมื่อไม่มีนิยามเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน ก็ส่งผลทำให้ “ไม่มีพลัง” ที่จะชักนำให้นักเรียนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ ในทิศทางที่พึงประสงค์ได้อย่าง “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และให้ความสุขที่ยั่งยืน”

4. **ตั้งปณิธานและทำแผนปฏิบัติ** เมื่อกำหนดยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์ที่ต้องการไปให้ถึงได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็เข้าสู่กระบวนการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระราชดำริศกุนธรรมสี่ประการข้อแรก อันคือ **“การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม”** ภายใต้ออบเขตเป้าหมายและห้วงระยะเวลาของ **“กรอบการปฏิบัติ”** ที่กำหนดขึ้นดังกล่าวให้พอดีพอประมาณกับกำลังความสามารถที่มีอยู่ โดยไม่ต้องเกินไปจนประพฤติปฏิบัติไม่ได้ แล้วเกิดความท้อถอยหมดกำลังใจ หรือหย่อนเกินไปจนไม่เกิดผลกระทบอะไรต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลง เพื่อยกระดับไปสู่เป้าหมายที่ต้องการนั้นๆ

5. **ดำรงความมุ่งมั่น** เมื่อเริ่มต้นกระทำอะไรก็ตามที่ต้องฝืนความเคยชินเก่าๆ ย่อมต้องอาศัย **“การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดี (ที่ตั้งใจปฏิบัติ) นั้นๆ”** อย่างต่อเนื่องถึงที่สุด มิเช่นนั้นก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายความสำเร็จอะไรได้เลยในชีวิต ทั้งนี้เงื่อนไขของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการ **“เหนียวแน่น”** (เหมือนสนามแม่เหล็กที่เหนียวแน่นให้แท่งเหล็กมีคุณลักษณะเป็นแม่เหล็ก) เพื่อให้ผู้คนดำรงความมุ่งมั่นไปในทิศทางที่พึงปรารถยานั้นๆ จนบรรลุผลสำเร็จ การจัดองค์กรให้เกิดการรวมกลุ่มของคนที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในทางใดทางหนึ่ง เช่น การตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจิตอาสา กลุ่มศึกษาปฏิบัติศาสนธรรม ฯลฯ จะเป็นปัจจัยที่ช่วยเกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติในขั้นตอนนี้ได้มาก

6. **อดทนอดกลั้นและอดออม** การฝึกใจที่จักประพุดิปฏิบัติตาม เป้าหมายที่ตั้งใจไว้เพียงอย่างเดียวไปเรื่อยๆ ถึงแม้จะเป็นเงื่อนไขจำเป็น แต่ยังไม่ใช่เงื่อนไขเพียงพอสำหรับ “ตัดความเคยชินเก่าๆ” ที่เป็น อุปสรรคสำคัญในการปรับเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมอันพึงประสงค์ตาม ปณิธานที่ตั้งไว้ นั่นๆ จึงจำเป็นต้องใช้ “การอดทนอดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพุดิล่วงความสัตสุจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการใด” เข้าช่วย ในขั้นตอนของช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญ “โดยความอดทนอดกลั้น” ก็คือ “กำลังจิตใจ” ส่วน “ความอดออม” คือ “กำลังสติปัญญา” (เช่น เราอดออมไม่ใช้จ่ายเงินจนหมด ก็เพราะมีสติปัญญาตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องเก็บออมเงินส่วนหนึ่งสำหรับไว้ใช้ยามจำเป็น เป็นต้น) เหมือนคนที่ตั้งปณิธานจะเลิกสูบบุหรี่ ระยะเวลาเมื่อเห็นบุหรี่ยากก็อยากสูบ ซึ่งต้องอาศัยการข่มใจฝืนใจไม่ไปสูบบุหรี่ตามความอยากดังกล่าว ขณะเดียวกันต้องใช้กำลังใจของความอดทนอดกลั้นเข้าต่อสู้กับความรู้สึกอยากสูบบุหรี่ที่รุนแรงเพิ่มขึ้นๆ ควบคู่กับการใช้กำลังแห่งสติปัญญาของความอดออมพิจารณาให้เห็นโทษภัยการติดบุหรี่ยุติลงจนคุณประโยชน์ของการเลิกสูบบุหรี่เพื่อ “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” (โดยอดออมใจไม่สูบบุหรี่ตามความอยากในวันนี้ เพื่อประโยชน์สุขที่จะได้รับตอบแทนที่มากกว่าในวันข้างหน้า) กำลังจิตใจของความอดทนอดกลั้นนั้นเปรียบเหมือนกับ “ความแรง” ของขวานที่ฟันต้นไม้ ส่วนกำลังแห่งสติปัญญาของความอดออม เปรียบเหมือน “ความคม” ของขวานที่ฟันต้นไม้ ดังกล่าว องค์ประกอบทั้งสองประการต้องอาศัยร่วมกันจึงจะสามารถฟันต้นไม้ให้ขาดได้ฉับไฉน กำลังแห่งจิตใจและกำลังแห่งสติปัญญาก็ต้องทำงานร่วมกัน จึงจักสามารถ “ตัดความเคยชินเก่าๆ” ของพฤติกรรมอันไม่เป็นที่พึงประสงค์ให้ขาดสะบั้นจากจิตใจได้ฉับนั้น

7. **ละวางความชั่วความทุจริต** เมื่อสามารถตัดความเคยชินเก่าๆ ด้วยกำลังจิตใจ (เจโตวิมุตติ) และกำลังสติปัญญา (ปัญญาวิมุตติ) ได้สำเร็จแล้ว ก็จะเกิดเป็นอุปนิสัยความเคยชินอย่างใหม่ ที่ทำให้บุคคลผู้นั้นมีธรรมชาติของพฤติกรรมโดยปรกติเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้นๆ โดยไม่ต้องใช้ความพยายามเพื่อข่มใจฝืนใจอะไรอีกต่อไป เหมือนคนเลิกติดบุหรี่ได้เด็ดขาดแล้ว ถึงเห็นบุหรี่ยังจะรู้สึกเฉยๆ โดยไม่มีความคิดอยากสูบ ตรงข้ามบางคนอาจจะกลับรู้สึกกรังเกียดและหมั่นควันบุหรี่ด้วยซ้ำ เป็นต้น ถึงขั้นนี้ก็จะเกิด **“การรู้จักละวางความชั่วความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง”** กล่าวคือเมื่อตัดความเคยชินเก่าๆ ของพฤติกรรมที่ **“ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม”** หรือ **“ไม่มีประสิทธิผล ไม่มีประโยชน์ และทำให้ไม่มีความสุขยั่งยืน”** ได้มากเท่าใด ก็เท่ากับสามารถ **“ละวางความชั่วความทุจริต”** (ในส่วนนั้นๆ) เป็นผลสำเร็จมากเท่านั้น และสิ่งซึ่งเกิดขึ้นแทนที่ **“ประโยชน์ส่วนน้อยของตน”** ที่สละออกไปดังกล่าว ก็คือ **“ประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง”** อันจะได้เพิ่มขึ้นมาโดยรวม ดังตัวอย่างเช่นความสุขจากการได้สูบบุหรี่ ซึ่งยังเจือด้วยภาวะแฝงของปัญหาความทุกข์ที่มากกว่า จากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ซึ่งจะติดตามมาภายหลัง ทั้งโรคถุงลมโป่งพองที่ทุกข์ทรมาน มะเร็งปอดที่ทำให้เจ็บปวดอย่างรุนแรง ฯลฯ อันเมื่อบวกลบกันแล้วจะเหลือเพียงความสุขส่วนน้อย หรือเป็น **“ประโยชน์ส่วนน้อยของตน”** ที่ต้องสละออกไป เพื่อการได้สุขภาพที่ดีกว่าเดิม ไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญด้วยควันบุหรี่ให้กับผู้อื่น รวมถึงทำให้คนใกล้ชิดตัวเราที่เคยทนสูดควันบุหรี่ที่เราสูบเป็นประจำ ไม่ต้องเสี่ยงต่อโรคร้ายไข้เจ็บจากควันบุหรี่ที่เราเป็นต้นเหตุด้วย ตลอดจนช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล

ของกองทุนหลักประกันสุขภาพที่มาจากภาษีของประชาชน ฯลฯ รวมแล้วก็กลายเป็น “ประโยชน์สุขส่วนใหญ่ของบ้านเมือง” ทั้งต่อตัวเราเองและผู้อื่นซึ่งเกิดขึ้นมาแทนที่ เป็นต้น

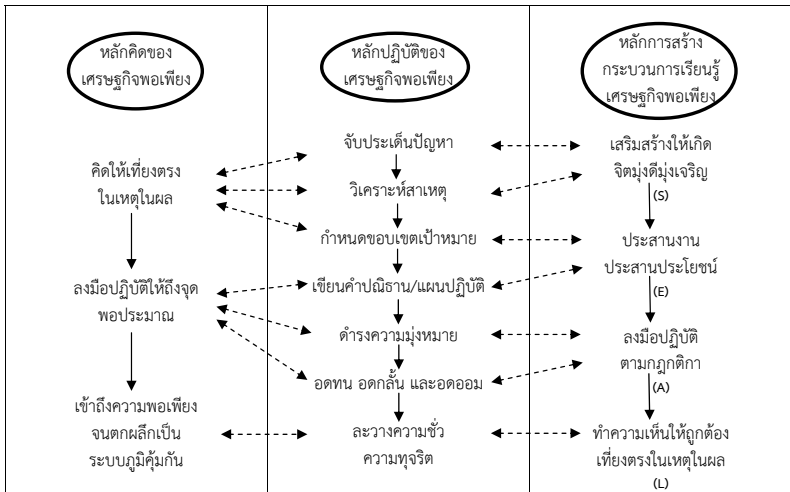
คุณธรรมสี่ประการชุดหลัง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานคุณธรรมสี่ประการ อีกชุดแก่พสกนิกรชาวไทย ในวโรกาสที่มีความสำคัญยิ่งอีกครั้งเมื่อคราวเสด็จออกพระสีหบัญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระราชพิธีเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ท่ามกลางวิกฤติปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในบ้านเมืองขณะนั้น ก่อนเหตุการณ์รัฐประหารวันที่ 19 กันยายน 2549 ถึงคุณธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความ “รัฐ-รัก-สามัคคี” สี่ประการ ได้แก่

“**ประการที่หนึ่ง** คือ การที่ทุกคนคิดพูดทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญ ต่อกายต่อใจต่อกัน **ประการที่สอง** คือ การที่แต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ **ประการที่สาม** คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนสุจริตในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน **ประการที่สี่** คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความดี ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียบตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลในกายในใจคนไทย ก็มั่นใจว่าประเทศชาติจะดำรงอยู่ต่อไปได้”

คุณธรรมสี่ประการชุดหลัง ตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นี้ มีส่วนสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพระราชดำรัสคุณธรรมสี่ประการชุดแรกที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยสามารถจะอาศัยหลักคุณธรรมสี่ประการชุดหลังมาพัฒนาให้เป็นหลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นการคลี่คลายจาก “หลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่ “หลักปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง” และสู่ “หลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามผังความคิด คือ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม (social animal) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทางสังคม รวมถึงกระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างสังคม (socialization) จึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

ในสมัยหนึ่งพระอานนทเคยกกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ช่างน่าอัศจรรย์ยิ่งนักที่การมีกัลยาณมิตรเป็นถึงกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ (กล่าวคือมีอิทธิพลถึงครึ่งหนึ่งต่อการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุธรรม) แต่พระพุทธเจ้าตรัสตอบพระอานนทว่า ไม่ใช่หรอก **“การมีมิตรดี สหายดี สภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นทั้งหมดทั้งสิ้นของพรหมจรรย์ (ต่างหาก)”** อันสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าในฐานะครูที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ทรงให้น้ำหนักความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทางสังคมอย่างมาก ในฐานะเป็นเงื่อนไขจำเป็นที่จะขาดไม่ได้เลย เพราะมีอิทธิพลสำคัญยิ่งโดยไม่ใช่เพียงแค่กึ่งหนึ่ง แต่เป็นทั้งหมดของกระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของมนุษย์เลยทีเดียว

กระบวนการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่จักเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทางสังคม ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการลงมือประพฤติปฏิบัติ อันไม่ใช่สักแต่นั่งคิดจินตนาการอยู่คนเดียว

ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงสังคมนั้น มีเทคนิควิธีการต่างๆ ที่นักวิชาการทางตะวันตกพัฒนาขึ้น เพื่อช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมักเรียกชื่อเป็นตัวอักษรย่อของแต่ละกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้จดจำง่าย เช่น AIC (Appreciation Influence Control) SWOT Analysis (Strength Weakness Opportunity Threat) AI (Appreciate Inquiry) PRA (Participation Rural Appraisal) FSC (Future Search Conference) KM (Knowledge Management) ฯลฯ

พระราชดำรัสคุณธรรมสี่ประการชุดหลัง ซึ่งเป็นหลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็สามารถจะเขียนเป็นตัวอักษรย่อของขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้สี่ขั้นตอนเพื่อให้จดจำได้ง่ายเช่นกัน โดยเรียกว่า “SEAL” ได้แก่

S = Spirit (ขั้นตอนเสริมสร้างให้เกิดการ คิด พุด ทำ ด้วยจิตปรารถนาดี “มีความมุ่งมั่นเจริญ” ต่อกัน)

E = Endorse (ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายร่วมและทำแผนปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิดการประสานงานประสานประโยชน์ ภายใต้อุดมการณ์ “จุดรวมความคิด” เดียวกัน)

A = Action (ขั้นตอนการ “ลงมือประพฤติ” ตามปณิธานหรือแผนปฏิบัติ ตลอดจนกฎกติกาและระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ “เป้าหมายร่วม” ของประโยชน์สุขที่พึงปรารถนาดังกล่าว ในหมู่กลุ่มสังคมนั้นๆอย่าง “เสมอสมาน”)

L = Learning (ขั้นตอนสรุปผลการประพฤติปฏิบัติและสร้างการเรียนรู้เพื่อ “ปรับความคิดความเห็น” ให้สอดคล้อง “ลงรอยเดียวกัน” ในทิศทางที่ถูกต้องเที่ยงตรง และตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงในเหตุในผล ซึ่งจักนำไปสู่เป้าหมายที่ดีที่เจริญดังที่มุ่งหวังร่วมกันนั้นๆ)

ในอีกความหมายหนึ่ง “SEAL” ย่อมาจาก “Sufficiency Economy Active Learning” ซึ่งแปลว่า “การเรียนรู้ร่วมกันแบบมี **เข้มมุ่งสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง**” ก็ได้ด้วย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเสริมสร้างพลังของ “**ความรู้ ความรัก และความสามัคคี**” หรือ “**รู้-รัก-สามัคคี**” ให้เกิดขึ้นในแต่ละหมู่คณะ แต่ละหน่วยงาน/องค์กร ตลอดจนแต่ละสังคมประเทศชาติ กล่าวคือ

1. **เสริมสร้างให้เกิดจิตมุ่งดีมุ่งเจริญ (Spirit)** ชั้นแรกของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ หรือองค์กรแห่งการเรียนรู้ ด้วยความ “**รู้-รัก-สามัคคี**” ตามแนวพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมสี่ประการชุดหลัง (หรือ “SEAL”) ต้องเริ่มด้วยการหาวิธีทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้เกิดความรู้สึกชื่นชมประทับใจ และมีจิตเมตตาปรารถนาดีที่อยากเห็นพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของทั้งตัวเราเองและผู้อื่นเป็นไปในทิศทางที่มุ่งสู่ความดีความเจริญต่างๆ ก่อน (อันเป็นกระบวนการกระตุ้นการทำงานของสมองซีกขวาที่ควบคุมด้านอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการความคิด ยิ่งกว่าไปเน้นกระตุ้นการทำงานของสมองซีกซ้ายที่ควบคุมด้านการใช้เหตุผลและคำสั่งระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ) ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย “**การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญ ต่อกายต่อใจต่อกัน**” เมื่อผู้คนเกิดจิตชื่นชมยินดีในทางที่มุ่งสู่ความดีความเจริญเรื่องใด ก็เท่ากับไปกระตุ้นให้สามารถ “**จับประเด็นปัญหา**” และ “**วิเคราะห์สาเหตุ**” ได้ว่า อะไรคือประเด็นความไม่ดีไม่เจริญที่ยังแฝงอยู่ในตัวเรา อันพึงต้องพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น หรือเท่ากับเริ่มทำให้ตระหนักถึงผลที่ดีที่พึงไปให้ถึงต่างๆ และหาวิธีกระทำ “**เหตุ**” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ “**ผลที่ดี**” นั้นๆ ต่อไป

เทคนิคที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ ฝึกอบรม หรือประชุมสัมมนา เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้เกิดจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน ก็เช่น กิจกรรมละลายพฤติกรรมด้วยเกมส์ต่างๆ อันทำให้ผู้คนรู้จักคุ้นเคยกัน และมีความรู้สึกเป็นคน“พวกเดียวกัน” ที่ต้องถูกกระทำ หรือต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใต้เกมส์แข่งขันนั้นๆ ส่วนเทคนิคของ “AIC” จะใช้ศิลปะเข้าช่วย โดยให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้วาดรูปความใฝ่ฝันตลอดจนรูปของอุปสรรคปัญหาต่างๆที่ต้องฟันฝ่า เพื่อช่วยกระตุ้นการทำงานของสมองซีกขวา ขณะที่เทคนิคของ “AI” อาศัยการให้เล่าเรื่องความภาคภูมิใจแห่งความสำเร็จในชีวิตของตนเองเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเกิดจิตเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน หรือสำหรับองค์กรทางศาสนา ก็จะอาศัยบทเพลงสรรเสริญพระเจ้า บทสวดมนต์ การแผ่เมตตา พิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนการเล่าเรื่องประสบการณ์ทางศาสนา เพื่อกระตุ้นให้ผู้ร่วมเรียนรู้เกิดจิตใจที่มีความรักความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน เป็นต้น

การจะใช้เทคนิควิธีใดช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในขั้นตอนแรกนี้ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของเงื่อนไขด้านสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วัตถุประสงค์ของการเรียน สถานที่ งบประมาณ ภูมิหลังทางสังคมและระดับการศึกษาของผู้ร่วมเรียนรู้ ฯลฯ โดยต้องจับหลักการของการเสริมสร้างให้เกิดจิตมุ่งดีมุ่งเจริญอย่างแม่นยำก่อน แล้วค่อยนำเทคนิคต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขของแต่ละบริบทอันไม่ควรเป็นรูปแบบตายตัวเหมือนกันหมด

2. ประสานงานประสานประโยชน์ (Endorse) ขั้นตอนที่สองของ “SEAL” คือกำหนด “เป้าหมายร่วม” เพื่อเป็นจุดประสานงานประสานประโยชน์ ให้เกิดการนำไปสู่ “**การที่แต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงานประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ**” ตามแนวพระราชดำรัสข้อที่สองของคุณธรรมสี่ประการชุดหลัง ซึ่งสัมพันธ์กับการ “กำหนดขอบเขตเป้าหมาย” ตลอดจนการ “**ตั้งปณิธานและทำแผนปฏิบัติ**” ในขั้นตอนการประพฤติปฏิบัติเจ็ดขั้น ของแนวพระราชดำรัสคุณธรรมสี่ประการชุดแรก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การมีวัตถุประสงค์และ “เป้าหมายร่วม” ของผลประโยชน์หรือประโยชน์สุขที่ทุกคนทุกฝ่ายยอมรับตรงกัน จะก่อให้เกิดสนามพลังของแรงเหวี่ยงนำที่ทำให้ผู้คนหันมา “**ประสานจุดร่วม สงวนจุดต่าง**” จนเกิดเป็นพลังแห่งสามัคคีธรรมของการประสานงานประสานประโยชน์ เพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จตามเป้าหมายร่วมนั้นๆ โดยทั้งนี้สิ่งที่สามารถจะเป็นเป้าหมายร่วมสำหรับผู้คนทุกฝ่าย ย่อมต้องเป็นประโยชน์สุขที่ทุกฝ่ายจะได้รับแบบ “**ชนะด้วยกันหมด**” (เงื่อนไขแบบ “Win Win”) ไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ทั้งหมด ขณะที่อีกฝ่ายสูญเสียทั้งหมด(เงื่อนไขแบบ “Zero Sum”) ฉะนั้นการสร้างความตระหนักรู้แต่แรกเพื่อให้ทุกคนเข้าใจตรงกันว่า เป้าหมายร่วมของ “**ผลที่ดี**” และแนวทางปฏิบัติสู่เป้าหมายนั้นๆ (อันเป็น “**ยุทธศาสตร์**” และ “**แผนปฏิบัติ**” ที่กำลังแสวงหาร่วมกันภายใต้กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว) อาจไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับผู้คนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดรองลงมา

(the second best) สำหรับผู้คนทุกฝ่าย เพราะยอมเป็นไปได้อีกยิ่งที่จะ ทำให้ทุกคน **“มีความพึงพอใจมากที่สุด”** แต่ไม่ใช่เรื่องเหลือวิสัยที่จะ แสวงหาทางเลือกซึ่งทำให้ผู้คนทุกฝ่าย **“มีความไม่พึงพอใจน้อยที่สุด”**

ขณะเดียวกันถ้าสามารถกระตุ้นให้ผู้คนได้เห็นเป้าหมายของ **“ผลที่ดี”** ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงดังที่กล่าวมาแต่แรกได้กระจ่างชัดเท่าไร ก็จะช่วยให้อำนาจ **“เป้าหมายร่วม”** ที่มีพลังในการประสานงานประสาน ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นเป้าหมายที่ทำให้เกิด **“ความสุขที่ยั่งยืน”** สำหรับผู้คนทุกฝ่าย ตลอดจนก่อให้เกิดความกลมกลืนของ ประโยชน์สุขส่วนตนกับประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม

3. ลงมือปฏิบัติตามกฎกติกา (Action) เมื่อกำหนดเป้าหมาย ร่วมตลอดจนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติสู่เป้าหมายนั้นๆ ซึ่งครอบคลุมถึง กฎกติกาและระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกันแล้ว ขั้นตอนต่อไปของ **“SEAL”** ตามแนวทางแห่งพระราชดำรัสคุณธรรมสี่ ประการชุดหลังในข้อที่สามก็คือ **“การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน”** ซึ่งสัมพันธ์ กับขั้นตอนการ **“ดำรงความมุ่งหมาย”** ตลอดจนการ **“อดทนอดกลั้น และอดออม”** ในการประพฤติปฏิบัติขั้นที่ห้าและหกตามแนวพระราช ดำรัสคุณธรรมสี่ประการชุดแรก อีกทั้งยังสอดคล้องกับขั้นตอนการ ประพฤติปฏิบัติให้ถึงจุด **“พอประมาณ”** ที่มีความสมดุลอย่างเป็นพลวัต ในขั้น **“เข้าถึง”** ของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนภูมิที่กล่าวมาข้างต้น ด้วย

การประพฤติปฏิบัติตนสุจริตในกฎศีกาก็คือการมีความจริงใจไม่หลอกตัวเอง หรือหาข้อแก้ตัวต่างๆ นานาเพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับตนและผู้อื่น ส่วนการประพฤติปฏิบัติในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกันนั้น หมายถึงความเท่าเทียมสำหรับคนที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น เด็กกับผู้ใหญ่ ซึ่งมีกำลังความสามารถแตกต่างกัน จะให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของกฎเกณฑ์เดียวกัน ด้วยความเสมอเท่าเทียมกันทุกอย่างนั้นย่อมเป็นไปได้ยาก จึงต้องออกแบบกฎศีกาและระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมกับผู้คนระดับต่างๆ แต่มีความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อขับเคลื่อนไปสู่ “เป้าหมายร่วม” ที่กำหนดนั้นๆ แล้วผู้คนแต่ละระดับก็ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมกับระดับกำลังของตนโดยเท่าเทียมเสมอเสมอกัน เป็นต้น

การที่ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในกฎศีกาและระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกันดังกล่าว จะก่อให้เกิด “สนามพลังแห่งสามัคคีธรรม” ขึ้น ซึ่งสามารถเหนี่ยวนำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่ “เป้าหมายร่วม” ตามที่พึงประสงค์ได้ เหมือนการเดินทางสวนสนามของทหาร ถ้าต่างคนต่างเดินอย่างไม่มีระเบียบแบบแผน เราจะไม่รู้สึกถึงพลังอะไร แต่เมื่อทหารทุกคนเดินพร้อมเพรียงกันอย่างมีจังหวะตามระเบียบแบบแผนที่กำหนด เราจะสัมผัสถึง “สนามพลัง” ที่เกิดขึ้นได้ทันที และสนามพลังของการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกันเช่นนี้ ก็จะกลายเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งสำหรับใช้เป็นพลังในการต่อสู้เพื่อเอาชนะข้าศึกได้ เป็นต้น

4. **ทำความเข้าใจให้ถูกต้องเที่ยงตรงในเหตุในผล (Learning)**
เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้ของ “SEAL” มาโดยลำดับ ในที่สุดก็จะเข้าสู่ขั้นตอนสุดท้ายของแนวพระราชดำรัสคุณธรรมสี่ประการ อันคือ **“การที่ต่างคนต่างพยายามทำความเข้าใจของตนเอง ให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล”** ซึ่งจะสอดคล้องกับการปฏิบัติในขั้นตอนสุดท้ายแห่งพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมสี่ประการ ชุดแรก อันคือการ **“ละวางความชั่วความทุจริต”** ตลอดจนสอดคล้องกับขั้นตอนสุดท้ายของวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ที่นำไปสู่การ **“พัฒนา”** ให้สามารถ **“เข้าถึงความพอเพียงจนตกผลึกเป็นภูมิคุ้มกัน”**

การมองให้เห็นปัญหา กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา ให้ตรงกับสาเหตุ ทำแผนปฏิบัติ สร้างกฎกติกาและระเบียบแบบแผน ของการปฏิบัติ จากนั้นก็ **“ปลุกฝังวินัย”** ของการประพฤติปฏิบัติตนให้ สุจริตในกฎกติกาและในระเบียบแบบแผนดังกล่าว โดยต้องฝึกใจตนเอง ให้มีวินัยที่จะปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่อง แล้วใช้ความอดทนอดกลั้นของ **“กำลังทางจิตใจ”** กับความอดอมของ **“กำลังทางปัญญา”** ตัดความ เคยชินเก่าๆ ที่ไม่ดีไม่งามให้ขาดจากจิตใจ จนสัมผัสถึง **“ผลดี”** ของความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และปัญหาต่างๆ ที่เคยบีบคั้นให้เราเกิดความทุกข์ กังวลคลี่คลายลดน้อยลง สุดท้ายก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการทบทวนสรุปผล ของกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด เพื่อทำความเข้าใจความเห็นให้เที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผลนั้นยิ่งๆ ขึ้น อันจะนำไปสู่การสะสมมวลกำลัง (momentum) ของพลังทางปัญญา ซึ่งจะกลายเป็น **“ภูมิคุ้มกัน”** ของ ชีวิตสำหรับใช้แก้ปัญหาเรื่องอื่นๆ ตลอดจนยกระดับไปสู่ **“การผลิดซ้ำ”** (reproduction) ของกระบวนการเรียนรู้ ในรอบใหม่ที่สูงขึ้นๆ ต่อไป

เมื่อต่างคนต่างทำความคิดความเห็นของตนให้ “เที่ยงตรงในเหตุ
ในผล” เหมือนการที่ต่างคนต่างพยายามลากเส้นที่สั้นที่สุด จากจุดของ
“เหตุ” ไปสู่จุดของ “ผล” ที่กำหนดร่วมกัน ในที่สุดก็ย่อมจะ “ลงรอย
เดียวกัน” ในทางที่ดีที่เจริญในความเป็น “เส้นตรง” นั้นๆ อันจักนำมา
ซึ่งพลังแห่งความ “รู้-รัก-สามัคคี” ได้

“ระเบียบวินัย” ของกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือประพฤติ
ปฏิบัติตามขั้นตอนของหลักคิด หลักปฏิบัติ และหลักการสร้างกระบวนการ
เรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามที่กล่าวมา จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถนำ
ไปสู่การสร้าง “สนามพลัง” ซึ่งจะเหนี่ยวนำให้เกิด “ความรู้ ความรัก
ความสามัคคี” ขึ้นในหมู่ชนต่างๆ ได้ โดยคำว่า “ระเบียบวินัย” (หรือ
“ธรรมวินัย” ของการศึกษาหรือ “สิกขา”) นี้จะมีความหมายครอบคลุม
ทั้งในแง่ “วินัย” (discipline) ของตัวผู้เรียน และ “ระเบียบแห่งองค์
ความรู้” (discipline) ของสาขาความรู้ที่เรียน ซึ่งมีการจัดระเบียบอย่าง
เป็นขั้นเป็นตอนจากง่ายไปหายาก จากหยาบไปละเอียด ตลอดจนมี
การจัดหมวดหมู่ของความรู้ส่วนที่เป็นวิชาพื้นฐานที่จำเป็นต้องเรียนรู้
กับส่วนที่เป็นวิชาเลือกต่างๆ ตามความถนัดและความสนใจ เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า “วินัย” โดยรากศัพท์แปลว่า “ไม่” ก็ได้
หรือ แปลว่า “ยิ่ง” ก็ได้ วินัยของตัวผู้เรียนจึงมีอยู่สองระดับได้แก่ ใน
ขั้นแรกของการประพฤติตนด้วยการข่มใจฝืนใจ ให้อยู่ในกรอบของกฎ
กติกาและระเบียบแบบแผนที่ตั้งใจปฏิบัตินั้นๆ จะเป็นระดับความหมาย
ของ “วินัย” อันคือการฝึกใจตนเองข่มใจตนเองให้ “ไม่ละเมิดต่อนัยยะ”
แห่งกรอบของกฎระเบียบหรือแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่กำหนดขึ้น

ดังกล่าว จนเมื่อมีการใช้กำลังจิตใจและกำลังสติปัญญา “ตัดความเคยชินที่ไม่ดี” ให้ขาดจากจิตใจได้ โดยไม่ต้องใช้ความพยายามข่มใจฝืนใจอะไรอีกต่อไปแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนสุดท้ายของการสรุปผล เพื่อให้ตกผลึกเป็น “ภูมิคุ้มกัน” อันเกิดจากความคิดความเห็นที่เที่ยงตรงและมั่นคงในเหตุในผลของ “วินัย” ซึ่งหมายถึง “นัยอันยิ่ง” ของ “ผลที่ดี” ที่เป็นสิ่งซึ่ง “มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขอย่างยั่งยืน” อันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติ “เหตุ” นั้นๆ ตามที่ได้สัมผัสด้วยตนเองจนหมดความกังขาสงสัย เมื่อนั้นจึงจักเกิดจากการยกระดับให้พัฒนาไปสู่ชีวิตใหม่ที่มีความ “รู้สึกนึกคิด” อย่างใหม่ เหมือนการได้เกิดใน “ภพภูมิใหม่” ที่สูงขึ้นกว่าเดิม และมีความสุขที่ยั่งยืนยิ่งขึ้นกว่าเก่า

จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

เมื่อตอนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินรัฐประศาสนโยบาย ให้มีการจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์เมื่อร้อยกว่าปีก่อนนั้น ข้อจำกัดของการสื่อสารคมนาคม และทรัพยากรในยุคสมัยนั้น ทำให้ทรงมีพระราชดำริให้อาศัยวัดต่างๆ ทัวราชอาณาจักรที่มีอยู่แล้ว เป็นสถานศึกษา และอาศัยพระสงฆ์ส่วนหนึ่งทำหน้าที่เป็นครูสอนนักเรียน อันกลับเป็นข้อดีที่ทำให้ระบบการศึกษาของชาติขณะนั้น มีความกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรมและจริยธรรมในโครงสร้างส่วนลึกของสังคมไทย ที่ตั้งอยู่บนหลักพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัยอยุธยา จวบจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาระบบการศึกษาและหลักสูตรการเรียนรู้อันรู้ตามแบบอย่างอารยธรรมตะวันตกซึ่งทำให้ “บ้าน วัด โรงเรียน” (หรือที่เรียกว่า “บวร”) แปรลกแยกจากกัน

“โครงสร้างส่วนบน” ของระบบสังคมการเมืองไทยที่ได้รับอิทธิพลจากรากฐานการศึกษาของผู้คนในชาติ ก็เริ่มแปลกแยกจาก “โครงสร้างส่วนลึก” ทางวัฒนธรรมและจริยธรรมของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนพระพุทธศาสนา (อันเป็นพื้นฐานที่รองรับโครงสร้างส่วนบนดังกล่าวมาแต่เดิม) จนกลายเป็นวิกฤติปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทย ระหว่างผู้คนฝ่ายหนึ่งซึ่งอ้างอิงอุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” (ที่ไม่ค่อยคำนึงถึงเรื่องคุณธรรมแบบเก่า) กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอ้างอิงอุดมการณ์ “คุณธรรม” (ที่ไม่ค่อยคำนึงถึงกฎกติกาของประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่) เพื่อเป็นเครื่องต่อสู้เอาชนะกันในการเมืองทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีด้านสารสนเทศและการสื่อสารในโลกปัจจุบัน สามารถจะทำให้ “การศึกษาเพื่อทวยราษฎร์” เป็นไปได้อย่างกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ทุกหมู่บ้านตำบลทั่วประเทศ แตกต่างจากเงื่อนไขข้อจำกัดในยุคสมัยเมื่อร้อยกว่าปีก่อน ซึ่งถ้าอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เป็นเครื่องมือ “ส่งผ่าน” ปรัชญาการศึกษาภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่แห่งเศรษฐกิจพอเพียงดังที่กล่าวมาไปสู่ประชาชนทุกหมู่บ้านชุมชนทั่วประเทศ ก็น่าจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนเกิดการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ในทิศทางที่นำไปสู่การปลูกฝัง “ธรรมะแห่งความเป็นพลเมือง” ของหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่อธิบายจากกรอบความคิดทางพุทธปรัชญาอันเป็นรากฐานของสังคมไทยแต่เดิมนั้นให้เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้าง “ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพและคุณธรรม” ในบ้านเมือง (เพราะถ้าปลูกฝังให้ผู้คนส่วนใหญ่มีความ “รู้สึกนึกคิด” ใดๆ ระบบสังคมเศรษฐกิจการเมืองก็จะขับเคลื่อนไปในทิศทางนั้นๆ) อันอาจจะเป็นหนทางช่วย

คลี่คลายวิกฤติปัญหาความขัดแย้งแตกแยกของผู้คนในชาติทุกวันนี้ จากการได้สร้าง “เป้าหมายร่วม” และ “ยุทธศาสตร์” ที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวร่วมกันของผู้คนในชาติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่จัดให้ (แข่งขันกับทีวีดาวเทียม วิทยุชุมชน และสื่อออนไลน์ของฝ่ายต่างๆ ที่ปลุกฝังความเกลียดชังและความขัดแย้งให้กับผู้คนแต่ละฝ่ายในบ้านเมือง) จนปัญหาความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ค่อยๆ คลี่คลายลดน้อยลงก็เป็นได้

เมื่อปี พ.ศ. 2551 สถาบันสร้างเสริมนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตร โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้นำหลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมสี่ประการ สองชุด (SEAL) ไปทดลองพัฒนาเป็นหลักสูตรเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ ผ่านชุดสื่อวีดิทัศน์ที่รวบรวมจากแหล่งต่างๆ ได้เกือบ 70 เรื่อง แล้วจัดหมวดหมู่ของกลุ่มเนื้อหา โดยแบ่งเป็น 4 หมวดความรู้ แต่ละหมวดมีสื่อบังคับให้ดูและเรียนรู้เป็นวิชาพื้นฐานประมาณ 30 เพอร์เซ็นต์ ที่เหลือส่วนใหญ่ให้เลือกดูและเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม (โดยให้ผู้จัดการศูนย์เรียนรู้แต่ละแห่งคัดเลือกเรื่องที่จะเรียนในกลุ่มวิชาเลือกตามความเหมาะสม) ภายใต้ชื่อหลักสูตร “การผลิตอาหารปลอดภัยและสร้างสุขภาวะตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” แล้วทดลองดำเนินการกับศูนย์เรียนรู้ 20 แห่งกระจายในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ แต่ละแห่งมีผู้เรียนประมาณ 20 คน ระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร 1 เดือน เรียนสัปดาห์ละ 3 ครั้งๆ ละประมาณ 2-3 ชั่วโมง โดยจะใช้สถานที่ไหนเป็นที่เรียนก็ได้ขอเพียงมีเครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องเล่นวีดิทัศน์ ตลอดจนเรียนเวลาไหน

ก็ได้สุดแต่ผู้เรียนจะตกลงกันในกลุ่ม เช่น บางแห่งผู้เรียนส่วนใหญ่ทำงานเวลากลางวัน ก็จัดตารางเวลาเรียนช่วงกลางคืนระหว่าง 19.00 – 21.00 น. ณ จุดที่ผู้เรียนในหมู่บ้านนั้นๆสามารถเดินทางมาเรียนร่วมกันได้สะดวกในเวลาค่าคืน เป็นต้น

วิธีการเรียนตามหลักสูตรนี้ก็คือ ให้มาคู่อีวีดีทัศน์ร่วมกันเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น “เรื่องเล่า” ของบุคคลที่หันมาปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน แล้วหันี่สินที่มีอยู่แต่เดิมลดน้อยลง หรือบางคนก็หมดหนี้ หมดสิน พร้อมกับมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน มีความสุขมากขึ้น เครียดน้อยลง สุขภาพกายสุขภาพใจดีขึ้น หรือเนื้อหาบางเรื่องก็เป็นด้านเทคนิคในการประกอบอาชีพ เช่น วิธีทำปุ๋ยอินทรีย์สูตรต่างๆ เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมีราคาแพง การทำสารไล่แมลงใช้เอง การเพาะถั่วงอกไร้ราก การทำสบู่และแชมพูจากสมุนไพร การปลูกผักปลอดสารพิษ การตอนมะละกอ ฯลฯ เมื่อคู่อีวีดีทัศน์เสร็จก็ให้กลุ่มผู้เรียนพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสื่อเรียนรู้ที่ได้ดูร่วมกันดังกล่าว

สำหรับวิธีประเมินผลตามมาตรฐานของหลักสูตร จะให้ผู้จัดการศูนย์เรียนรู้เป็นผู้ประเมินผู้เรียนแต่ละคน โดยดูจากการที่ผู้เรียนต้องมีเวลามาร่วมเรียนรู้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของเวลาเรียน ต้องทำบัญชีครัวเรือนสม่ำเสมอ และทำโครงการชีวิตในการ “ลดรายจ่าย” ที่ไม่จำเป็นของตนหนึ่งเรื่อง ตลอดจนช่วยกันพัฒนาโครงการ “เพิ่มรายได้” ของกลุ่มร่วมกันอีกหนึ่งเรื่อง ถ้าครบตามเงื่อนไขก็จะได้รับใบวุฒิบัตรของ

หลักสูตร ทั้งนี้วิธีนำหลักการสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง (SEAL) มาใช้ในหลักสูตรก็คือ

1. ขั้นตอนเสริมสร้างให้เกิดจิตมุ่งดีมุ่งเจริญ (S) จะอาศัย “เรื่องเล่า” (story telling) ของบุคคลซึ่งเป็นแบบอย่างอ้างอิงที่มีนัยสำคัญ (reference others) หรือเป็นสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญ (significant symbols) ตามแนวทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) ในทางสังคมวิทยา อันสอดคล้องกับทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (Mirror Neuron Theory) ทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ (ซึ่งเพิ่งจะมีการค้นพบตำแหน่งของกลุ่มเซลล์ในสมองมนุษย์ที่เรียกว่าเซลล์กระจกเงา โดยเซลล์สมองกลุ่มนี้จะทำหน้าที่จดจำพฤติกรรมของบุคคลอื่น แล้วเลียนแบบทำตามพฤติกรรมดังกล่าวเหมือนภาพสะท้อนในกระจก) เพื่อเป็นเครื่องมือสร้าง “สนามของแรงเหนี่ยวนำ” (Induction Field) จากตัวอย่างที่เห็นหลายๆ ตัวอย่างอันจะนำไปสู่การเหนี่ยวนำให้ผู้เรียนเกิดจิตมุ่งดีมุ่งเจริญ อยากพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเองไปสู่ทิศทางที่ดีที่เจริญตามแบบอย่างที่เราเห็นเหล่านั้นบ้าง เช่น ตัวอย่างเรื่องราวชีวิตของมาร์ติน ลูเธอร์ ฝรั่งเรียนจบเกียรตินิยมปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของอังกฤษ พ่อเป็นผู้จัดการบริษัทผลิตสารเคมีทางการเกษตรที่มีพนักงานหลายพันคน แต่ลูกกลับหันมาใช้ชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการทำเกษตรผสมผสานปลอดสารพิษอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น หรือตัวอย่างของสำเร็จ เย็นรัมย์ ซึ่งเกิดมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ จนกลายเป็นคนมีปมด้อยในชีวิตเพราะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เป็นคนไร้การศึกษา ยังชีพด้วยการรับจ้างขายแรงงาน มีหนี้สินติดตัวกว่าหกหมื่นบาท แต่เมื่อหันมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามแนวทาง

เศรษฐกิจพอเพียง และกลับมาทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ใน
ที่ดิน 2 ไร่เศษที่จังหวัดบุรีรัมย์ เพียงสองปีหนี้สินที่มีอยู่ก็ลดลงจนเกือบ
หมด ชีวิตมีความมั่นคงและมีความสุขมากขึ้น ตลอดจนมีความภาคภูมิใจ
และเชื่อมั่นในตัวเองเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีอาจารย์ในสถานศึกษาต่างๆ
พาลูกศิษย์มาศึกษาดูงานวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของคนไร่การศึกษาอย่าง
ตัวเอง เป็นต้น เมื่อกระทั่งคนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ หรือฝรั่งที่จบการ
ศึกษาระดับปริญญาตรีเกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในอังกฤษ
ยังหันมาใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเช่นนี้ได้ แล้วผู้เรียน
แต่ละคนซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาอ่านออกเขียนได้เหนือกว่า สำเร็จ
เย็นรัมย์ หรือมีสถานะทางสังคมเศรษฐกิจ ที่อยู่ในระดับช่วงชั้นที่ต่ำกว่า
ฝรั่งจบปริญญาเกียรตินิยมอย่างมาร์ติน มิลเลอร์ แล้วทำไมจะเปลี่ยนแปลง
ตัวเองให้มี วิถีชีวิตที่มีความสุขตามแบบอย่างที่เราเห็นนั้นๆ ไม่ได้ ฯลฯ

2. ขั้นตอนประสานงานประสานประโยชน์ (E) การให้ดูสื่อ
“เรื่องเล่า” ตามขั้นตอนแรกนั้น ก็เพื่อเป็นการกระตุ้น “สมองซีกขวา”
ให้เกิดการใช้ “จินตนาการและอารมณ์ความรู้สึก” เป็นสำคัญ แต่เมื่อดู
สื่อวีดิทัศน์เสร็จ จะให้กลุ่มผู้เรียนพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อที่เรียนรู้ร่วมกันนั้นๆ อันเป็นการกระตุ้น “สมอง
ซีกซ้าย” ให้เกิดการใช้ “เหตุผล” เพื่อสรุปประเด็นข้อคิดจากการเรียนรู้
ดังกล่าวควบคู่ไปด้วย แล้วให้กลุ่มผู้เรียนค่อยๆ ยกระดับความคิดด้วยการ
เรียนรู้จากประสบการณ์ตัวอย่างชีวิตของผู้คนหลายๆ ตัวอย่าง จนนำไป
สู่การพัฒนา “โครงการของกลุ่ม” ที่อยากจะทำร่วมกัน เพื่อยกระดับ
คุณภาพชีวิตของผู้เรียนตามแบบอย่างที่ได้เรียนรู้จากสื่อวีดิทัศน์เหล่านั้น

การที่คนในชุมชนจำนวนประมาณ 20 คน (อันเป็นขนาดของกลุ่มที่ไม่ใหญ่เกินไปจนผู้เรียนไม่มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างใกล้ชิด หรือเล็กเกินไปจนไม่เกิดพลังของการรวมกลุ่ม) ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งเดียวกัน รับรู้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกัน ตลอดจนมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นภายใต้กรอบของประเด็นที่กำหนดให้ ด้วย “**ความถี่**” (frequency) สม่ำเสมอสัปดาห์ละ 2–3 ครั้ง และใน “**ห้วงระยะเวลา**” (duration) ที่มีความต่อเนื่องตลอด 4 สัปดาห์ ก็จะกลายเป็น “**สนามของแรงเหนี่ยวนำ**” ที่มีพลังช่วยปรับเปลี่ยนความคิดเห็นและความ “**รู้สึก-นึก-คิด**” ของผู้เรียนให้เข้าไปในทิศทางเดียวกันมากขึ้น จนมีการ “**ประสานงานประสานประโยชน์**” จากในมิติแนวระนาบ (lateral collaboration) ของผู้คนในชุมชน เพื่อคิดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกัน แทนที่ระบอคอยการขึ้นนำหรือการประสานความร่วมมือจากมิติในแนวตั้ง (vertical collaboration) ของหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว

3. **ขั้นตอนลงมือปฏิบัติตามกฎกติกา (A)** จากการทำบัญชีครัวเรือนซึ่งสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีเก็บข้อมูล และนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์เพื่อวิเคราะห์และทำแผนแก้ปัญหาต่างๆ อาทิ การทำโครงการ “**ลดรายจ่าย**” และ “**เพิ่มรายได้**” เป็นต้น เมื่อมาถึงขั้นตอนที่สามของกระบวนการเรียนรู้ ก็จะทำให้ผู้เรียนลงมือทดลองปฏิบัติจริง โดยไม่ใช่แค่การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอยู่แต่ในห้องเรียนเท่านั้น เช่น ให้ต่างคนต่างฝึกลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นตาม “**โครงการชีวิต**” ที่ตัวเองกำหนด ตลอดจนร่วมเรียนรู้จากการทำกิจกรรมภาคปฏิบัติต่างๆ ทั้งการฝึกทำปุ๋ยอินทรีย์

ชีวภาพ ทำแปลงทดลองปลูกผักปลอดสารพิษ ทำสารไล่แมลงหรือสารกำจัดศัตรูพืช ทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น เพาะถั่วงอกไร้ราก ฯลฯ ซึ่งด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เห็นทั้งภาพและได้ยินทั้งเสียง โดยการดูจากสื่อวีดิทัศน์ อีกทั้งได้สัมผัสด้วยประสบการณ์จริงจากการลงมือทดลองปฏิบัติ ก็จะทำให้สมองรับข้อมูลผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ หลายช่องทาง โดยสอดประสานไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้เกิดพลังการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของสมอง (Brain Based Learning Theory)

การที่ผู้เรียนแต่ละคนต้องประพฤติปฏิบัติตนสุจริตในกฎกติกาตลอดจน “ระเบียบแบบแผน” และ “วินัย” ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรเช่นนี้ จะเป็นเสมือนการเอาแม่เหล็กคู่กับแม่เหล็กอย่างเป็นระเบียบแบบแผนไปในทิศทางเดียว ด้วยความถี่และช่วงเวลาที่เหมาะสม ผลที่สุดแรงสนามของ “ระเบียบวินัย” (discipline) หรือ “ธรรมวินัย” แห่งกระบวนการเรียนรู้ก็จะ “เหนี่ยวนำ” (induce) ให้ผู้เรียนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและ “ความรู้สึกรักคิด” ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นไปเพื่อการกระทำ “เหตุ” ให้เข้าถึง “ผลที่ดี” อันคือเป็นสิ่งที่ “มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน”

4. ขั้นตอนทำความเข้าใจให้ถูกต้องเที่ยงตรงในเหตุในผล (L) อันที่จริงกระบวนการเรียนรู้และปรับทัศนคติความคิดความเห็นให้ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญนั้น เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่ช่วงแรกของการเรียนการสอน แต่เมื่อมาถึงช่วงสุดท้ายของการเรียนตามหลักสูตร จะให้ผู้เรียนได้สรุปสิ่งที่เรียนมาทั้งหมด และถ้าสามารถทำความเข้าใจตรงกันได้เพื่อรวมกลุ่มทำโครงการต่างๆ ก็

ทำข้อตกลงที่จะดำเนินงานร่วมกันต่อไป ถึงแม้เรียนจบหลักสูตรและได้ใบวุฒิบัตรไปแล้วก็ตาม ซึ่งก็มีหลายศูนย์เรียนรู้ที่ตั้งเป็นกลุ่มวิชาชีพชุมชนเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันต่อ อาทิ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษส่งตลาดนัดสีเขียวและโรงพยาบาลที่หาดใหญ่ หรือกลุ่มทำเกษตรปลอดสารพิษและแปรรูปผลผลิตมูลนิธิเต้าเต๋อที่กาญจนบุรี เป็นต้น

การที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในแต่ละชุมชนมีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ ได้รับองค์ความรู้และข้อมูลที่ตรงกัน ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนได้ร่วมกันคิดร่วมกันฝันเพื่อพัฒนาโครงการของกลุ่ม ฯลฯ “ความรู้สึกนึกคิด” ของผู้คนเหล่านี้ก็จะค่อยๆ ถูกปรับให้ “ลงรอยเดียวกัน” ในทิศทางที่ดีที่เจริญ ซึ่งถ้ามีขนาดจำนวนคนมากพอจะเป็น “มวลวิกฤติ” (critical mass) ของประชากรชุมชนคนกลุ่มนี้ก็จะกลายเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยพัฒนาชุมชนนั้นๆ ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นได้ แตกต่างจากการเรียนรู้ในหลักสูตรระยะสั้นของส่วนราชการ ที่นำชาวบ้านออกจากพื้นที่เพื่อมาเรียนร่วมกันตามศูนย์ฝึกอบรมต่างๆ โดยมีค่าใช้จ่ายสูง และชาวบ้านไม่สามารถเรียนได้ต่อเนื่องเป็นเวลานานๆ เพราะกระทบต่อการทำมาหากิน ทำให้คนในชุมชนหนึ่งๆ สามารถร่วมเรียนรู้ได้เพียงไม่กี่คน เมื่อกลับไปแล้วก็มียังคงความรู้ที่อยู่น้อยเพียงคนเดียว อาทิ ความรู้ในการทำเกษตรผสมผสานปลอดสารพิษตามแนวทฤษฎีใหม่ เป็นต้น ครั้นจะบอกเล่าถ่ายทอดให้คนอื่นฯ ฟัง ตนเองก็ยังไม่เก่งและยังไม่ได้ได้รับความเชื่อถือจากเพื่อนบ้านมากพอ ผลที่สุดก็กลายเป็นคนแปลกประหลาดที่ทำอะไรแตกต่างจากผู้คนในชุมชนอยู่คนเดียว ผลผลิตที่ทำก็ไม่คุ้มค่าขนส่งพอจะส่งไปขายในตลาด เพราะมีจำนวนไม่มากต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางที่มารวบรวมรับซื้อผลผลิตจาก

ชาวบ้านปะปนกับสินค้าเกษตรเคมีทั่วไปเพื่อขายในตลาด ฯลฯ สุดท้ายเมื่อไม่เห็นประโยชน์อะไรจากการประพฤติปฏิบัติแตกต่างจากผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชน ก็จะถูก “มวลพลัง” ของคนส่วนใหญ่ “เหนี่ยวนำ” ให้กลับไปมีวิถีชีวิตตามแบบเดิม

หลักสูตรการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้เกิด “ความประหยัดอันเนื่องมาจากขนาด” (economy of scale) ของการใช้ทรัพยากรทั้งในมิติด้านการผลิตและการบริโภคเช่นนี้ จึงมีประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยจากการประเมินผลหลักสูตรเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามกระบวนการ SEAL ที่ทดลองในพื้นที่ 20 แห่งดังกล่าวปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีจุดแข็งหลายอย่าง กล่าวคือ

ก.) มีต้นทุนการเรียนรู้ที่ต่ำสำหรับชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านสามารถเลือกเวลาเรียนได้ตามความเหมาะสมโดยไม่กระทบต่อการทำมาหากิน ใช้จุดเรียนรู้ในชุมชนที่บ้านใครหรือสถานที่ไหนก็ได้ซึ่งมีโทรทัศน์และเครื่องเล่นวีดีทัศน์เพื่อเป็นสถานที่เรียน อันทำให้ชาวบ้านเดินทางมาเรียนร่วมกันได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ฯลฯ จึงสามารถเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในระยะยาว จนถึงจุดมวลวิกฤติของการเปลี่ยนแปลงสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ข.) การเรียนรู้จากเรื่องราวชีวิตจริงของผู้คนที่เน้นการเล่าเรื่อง (story telling) โดยมีภาพประกอบ ทำให้เกิดพลังในการช่วยกระตุ้นจิตมุ่งดีมุ่งเจริญของชาวบ้านจากแบบอย่างอ้างอิงที่เห็น ซึ่งจะนำไปสู่การจุดประกายความคิดให้อยากพัฒนาปรับเปลี่ยนตัวเองเช่นนั้นบ้าง และชาวบ้านก็สามารถเข้าใจเรื่องต่างๆ ได้ง่ายกว่าการฟังวิทยากรบรรยายในเชิงวิชาการเหมือนที่เรียนในหลักสูตรอื่นๆ โดยแม้แต่คนที่อ่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ก็สามารถร่วมเรียนในหลักสูตรแบบนี้ได้

ค.) การเรียนรู้โดยใช้สื่อวีดิทัศน์ที่เรียบเรียงเป็นชุดของความรู้ช่วยในกระบวนการเรียน ทำให้สามารถสร้างมาตรฐานการเรียนรู้ได้ดีขึ้นโดยไม่ต้องฟังวิทยากรเก่งๆ ซึ่งมีข้อจำกัดถ้าหากจะต้องเดินทางไปบรรยายที่หมู่บ้านชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ ตลอดจนสามารถจัดระบบความรู้เป็นหมวดหมู่ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาของชาวบ้านแบบบูรณาการ โดยไม่ใช่แต่ละหน่วยงานต่างไปอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านตามภารกิจเฉพาะของหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ความรู้อย่างไม่เป็นระบบและเสียเวลาในการไปฝึกอบรมทีละครั้ง อีกทั้งวิธีนี้จะสามารถจัดแบ่งหมวดหมู่ความรู้ให้เป็นวิชาบังคับ และวิชาเลือกได้ตามความสนใจของผู้เรียนแต่ละกลุ่มด้วย จึงสามารถเรียนอย่างบูรณาการและได้องค์ความรู้ที่จำเป็นครบถ้วนต่อการแก้ปัญหาของผู้คนในแต่ละชุมชนอย่างเป็นระบบ

ง.) กระบวนการเรียนรู้แบบนี้ทำให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (team learning) ซึ่งสามารถนำไปสู่การตั้งกลุ่มลักษณะต่างๆ ต่อไป อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่ม

ออมทรัพย์และสวัสดิการ เป็นต้น อันจะนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ในชุมชนเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

จ.) การเรียนรู้จากกรณีความสำเร็จของชาวบ้านด้วยกันหลายๆ
ตัวอย่าง ทำให้ผู้เรียนต้องสรุปความคิดรวบยอด (conceptualization)
ของหลักความสำเร็จที่จะนำมาปรับใช้กับชีวิตตัวเอง โดยไม่สามารถเรียน
รู้แบบ “ท่องจำ” หรือ “ลอกแบบ” ได้ (เพราะมีหลายตัวอย่างให้ลอก
เลียนแบบจนอย่างน้อยก็ทำให้ต้องใช้ “ปัญญา” พิจารณาไตร่ตรองว่า
แบบไหนเหมาะกับตนมากที่สุด) อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วย “ปลด
ปล่อยพลังทางปัญญา” ของผู้เรียน ให้รู้จักคิด รู้จักทำ ตลอดจนรู้จักวิธี
แก้ปัญหาก็เหมาะสมกับเงื่อนไขของตนเองอย่าง “เที่ยงตรงในเหตุในผล”
มากขึ้น

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สังเกตเห็นจากโครงการทดลองนำหลักการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง “SEAL” มาใช้ก็คือ

1. ระยะเวลาเรียนต้องมีความเหมาะสม การเรียนสัปดาห์ละ
2-3 ครั้งเป็นเวลา 4 สัปดาห์ ยังไม่ยาวนานพอที่จะเหนี่ยวนำให้ผู้เรียน
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ
เท่าที่ควร เหมือนการนำแม่เหล็กกับแท่งเหล็ก แม้เหนี่ยวนำให้แท่ง
เหล็กแสดงคุณสมบัติเป็นแม่เหล็กได้ แต่ก็เพียงชั่วคราวเท่านั้น หากจะให้
แท่งเหล็กกลายเป็นแม่เหล็กอย่างถาวร ต้องใช้ระยะเวลาที่นาน
เพียงพอในการนำแม่เหล็กกับแท่งเหล็กฉับไต ระยะเวลาเรียนของ
หลักสูตรที่มีความถี่และห้วงเวลานานเพียงพอสำหรับการเหนี่ยวนำผู้เรียน

สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ก็มีลักษณะดุดเดียวกันฉนั้น แต่ทั้งนี้ถ้านำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในกระบวนการเรียนรู้ ปัญหาเรื่องการสร้างหลักสูตรเรียนรู้ระยะยาวสำหรับชาวบ้าน เพื่อให้เป็นการเรียนรู้แบบต่อเนื่องของชีวิตนั้นก็เป็นเรื่องที่แก้ได้ไม่ยาก และใช้งบประมาณจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับการลงทุนในโครงการด้านอื่นๆของรัฐบาล (ซึ่งเรื่องนี้จะอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งในตอนต่อไป)

2. จากข้อ 1. การจะชักจูงให้ผู้เรียนมาร่วมเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องระยะยาวนั้น จำเป็นต้องมีเนื้อหาความรู้ที่มากพอ และมีองค์ความรู้ที่หลากหลายสำหรับให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเลือกเรียนได้ตามความสนใจ สอดคล้องกับการแก้ปัญหาตามเงื่อนไขที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้เรียนในแต่ละภูมิภาคและภูมิสังคม ตัวอย่างเช่น ศูนย์เรียนรู้ 20 แห่งที่ทดลองจัดหลักสูตรเรียนรู้ 1 เดือน หลังเรียนจบมีประมาณ 7 – 8 แห่งที่ผู้เรียนรวมกลุ่มตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อทำโครงการสร้างรายได้ต่างๆตามที่ได้เรียนจากสื่อวีดิทัศน์ในหลักสูตร แต่เมื่อต้องการจะยกระดับสู่การแข่งขันในตลาด (มากกว่าการทำเพื่อใช้เองในครัวเรือนและชุมชน) ก็ประสบปัญหาเรื่องขาดองค์ความรู้ต่อยอด เช่น กลุ่มที่ทำแชมพูจากสมุนไพรชายในระดับชุมชน ตั้งคำถามว่าถ้าจะขอฉลาก อย.รับรองผลิตภัณฑ์ของตน เพื่อขยายตลาดให้กว้างขึ้นต้องทำอะไร มีสื่อเรียนรู้สอนเรื่องนี้หรือไม่ กลุ่มที่ทำสบู่จากสมุนไพรชาย อยากรู้ความรู้ที่สอนเรื่องเกี่ยวกับการออกแบบหีบห่อบรรจุภัณฑ์ ส่วนกลุ่มทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ก็อยากรู้ว่ามีสารสำคัญอะไรอยู่ในน้ำมันมะพร้าวที่ทำให้กลายเป็นสินค้าสุขภาพซึ่งมีคนสนใจซื้อ เพื่อจะไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของตน ฯลฯ อันทำให้เห็นว่าถ้าจะพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้เช่นนี้ต่อไป

จำเป็นต้องบูรณาการองค์ความรู้จากที่ต่างๆ เพื่อสร้างเป็นคลังความรู้ และจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เป็นระบบระเบียบสำหรับให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แต่ละแห่งเลือกตั้งไปใช้จัดการเรียนการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ซึ่งลำพังส่วนราชการที่ทำงานในเชิงฟังก์ชันหน่วยใด หน่วยหนึ่งยากจะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าเป็นนโยบายของรัฐในการรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จากทุกภาคส่วน แล้วสร้างเป็น“คลังความรู้แห่งชาติ” เพื่อดำเนินการ “จัดการศึกษาให้กับทวยราษฎร์” ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศสู่ศูนย์เรียนรู้ในทุกชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศ ก็จะเกิดเป็นพลังแห่ง “สนามเหนียวนำ” ในการยกระดับภูมิปัญญาของสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ภายใต้ระบบการศึกษาแบบต่อเนื่องระยะยาวตลอดชีวิต สำหรับประชากร แต่ละกลุ่มเป้าหมายในหมู่บ้าน/ชุมชน อาทิ โรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ สำหรับกลุ่มสตรี สำหรับกลุ่มเยาวชน สำหรับกลุ่มคนพิการ ตลอดจน สำหรับกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น

3. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการผสมผสานวิธีจัดการความรู้ (KM = Knowledge Management) ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ และทำให้เกิด “ระเบียบวินัย” ของการเรียนรู้ตามแบบแผนที่กำหนดในหลักสูตรเช่นนี้ ต้องอาศัยผู้จัดการศูนย์เรียนรู้และผู้ที่เป็นวิทยากร กระบวนการ (facilitator) ที่มีความเข้าใจเพียงพอ ทั้งในมิติด้านปัญหา และความต้องการของผู้เรียน (demand side) รวมถึงมิติด้านเนื้อหาและ กระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตร (supply side) เพื่อ“จัดการ” (manage) ให้สอดคล้องประสานสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นระบบการเรียนการสอนที่มี ประสิทธิภาพต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เรียน ตลอดจนวิทยากร

กระบวนการต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการมีวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาการศึกษาของหลักสูตรด้วย เพราะถ้าสิ่งที่ผู้เรียนได้ยินได้เห็นจากสื่อเรียนรู้ที่จัดให้กับพฤติกรรมที่สัมผัสพบเห็นในตัววิทยากรกระบวนการเกิดความขัดแย้งกัน ก็จะทำให้ประสิทธิผลการเรียน (ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของสมอง) ลดน้อยลง เช่น ขณะที่เนื้อหาของหลักสูตรมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนลดละอบายมุขสิ่งเสพติดที่เป็นความต้องการส่วนเกินความพอเพียงในชีวิต แต่ถ้าพฤติกรรมของวิทยากรกระบวนการเป็นไปในทางตรงข้าม คือเป็นคนชี้เหล่าเมายาติดการพนัน ฯลฯ แล้วจะให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อถือเชื่อมั่นในหลักสูตรนี้ได้อย่างไร เพราะแม้กระทั่งวิทยากรกระบวนการที่เป็นผู้นำเองก็ยังทำตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวไม่ได้ ดังนั้นจะเชื่อได้อย่างไรว่าสิ่งที่ให้เรียนในหลักสูตรสามารถนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้จริง ฯลฯ การคัดเลือกผู้จัดการศูนย์เรียนรู้และวิทยากรกระบวนการจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยไม่ควรจะถูกกำหนดจากโครงสร้างของส่วนราชการ อาทิ ให้องค์กร กศน. ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นเจ้าของภาพ และให้ครู กศน. ทุกหมู่บ้านตำบลทำหน้าที่เป็นผู้จัดการศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น (เพราะครู กศน. บางพื้นที่อาจมีคุณสมบัติเหมาะสม แต่บางพื้นที่ก็ไม่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับหลักสูตรดังกล่าว) ซึ่งถ้านำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือจัดการกระบวนการเรียนรู้ หลักสูตรแบบนี้ก็มีความยืดหยุ่นที่จะไปใช้สถานที่ของส่วนราชการไหนหรือบ้านของผู้นำชุมชนคนใดเป็นที่จัดการเรียนการสอนก็ได้ การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ตามแนวทางนี้ จึงไม่ควรจะให้เป็นเรื่องของส่วนราชการใดส่วนราชการหนึ่งเป็นเจ้าของภาพหลัก แต่ควรจะให้ชุมชนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่เป็นเจ้าของภาพ และส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ให้การสนับสนุน

4. ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการนำแม่เหล็กกับแท่งเหล็กไปในทิศทางเดียวอย่างสม่ำเสมอ สามารถสร้าง “สนามของแรงเหนี่ยวนำ” ให้โมเลกุลของแท่งเหล็กเรียงตัวใหม่อย่างมีระเบียบจนกลายเป็นแม่เหล็กได้ฉับไฉน ระเบียบวินัยของกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร ก็สามารถสร้าง “สนามของแรงเหนี่ยวนำ” เพื่อให้ผู้เรียน “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ไปสู่ทิศทางใหม่แห่งความเจริญของงามของชีวิตได้ฉับนั้น ยิ่งสามารถสร้าง “ธรรมวินัย” หรือ “ระเบียบวินัย” (Discipline) ซึ่งประกอบด้วย ทั้ง “วินัย” ของตัวผู้เรียน และ “ระเบียบ” ของเนื้อหาองค์ความรู้ที่ให้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าไร “สนามของแรงเหนี่ยวนำ” ก็จะมีพลังเข้มข้นในการเหนี่ยวนำให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้มากเท่านั้น หัวใจสำคัญของหลักสูตรเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตาม “SEAL” จึงอยู่ที่ระเบียบวินัยของหลักสูตรภายใต้ปรัชญาแห่งการศึกษาที่เป็นไปเพื่อมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักกระทำ “เหตุ” ต่างๆ ในทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายของ “ผลที่ดี” อันคือเป็นสิ่งที่ “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขอย่างยั่งยืน” โดยไม่ใช่อยู่ว่าตัวเนื้อหา (content) ของสื่อต่างๆ ที่เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะชุดสื่อวิถีทัศน์ในหลักสูตร “การผลิตอาหารปลอดภัยและ สร้างสุขภาวะตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้นำไปขยายผลด้วยการผลิตแจกจ่ายไปยังสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดทั่วประเทศหลายร้อยชุดแต่ไม่ได้นำ “ระเบียบวินัย” ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรไปใช้ควบคู่ด้วย ผลคือไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอะไร บางคนได้สื่อไปก็อาจเลือกดูเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ หรือไม่ก็เก็บไว้เฉยๆ เช่นเดียวกับหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ รายการสารคดีทางวิทยุโทรทัศน์ และสื่อประเภทต่างๆ ที่หลายส่วนราชการจัดทำเผยแพร่ แต่เมื่อไม่ได้

สร้าง “ระเบียบวินัยของกระบวนการเรียนรู้” จากสื่อดังกล่าวควบคู่ไปด้วย สื่อเหล่านั้นก็ไม่สามารถก่อให้เกิด “พลังเหนียวแน่น” อะไรต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คนได้มากนัก

ก้าวข้ามภูเขาแห่งวิธีการศึกษา

ภายหลังจากที่สถาบันสร้างเสริมนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตร ริเริ่มพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศใน 20 ศูนย์เรียนรู้นาร่องดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่ได้ดำเนินการอะไรต่อเนื่องเพิ่มเติมอีก เพราะผู้บริหารกรมส่งเสริมการเกษตรชุดใหม่ไม่ค่อยเข้าใจแนวคิดของโครงการนี้มากนัก จนกระทั่งในปี พ.ศ.2554 รองศาสตราจารย์ บำเพ็ญ เขียวหวาน จากสาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (มสธ.) ได้มาเห็นโครงการนี้และมีความสนใจ จึงได้หารือกับอธิการบดี มสธ. และจัดทำโครงการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน/องค์กรภาคีต่างๆ เพื่อนำกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริสคตธรรมสี่ประการ (SEAL) ที่สถาบันสร้างเสริมนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตรริเริ่มไว้ มาพัฒนาต่อยอดเป็น “หลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ของศูนย์การเรียนรู้ทางไกลเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยแบ่งการเรียนรู้ในหลักสูตรเป็น 3 ระดับ (ล้อตามแนวพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น) ได้แก่

ก. หลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 1 เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้รู้จักการ “ลดรายจ่าย” และการ “ทำมาหากิน” โดยสามารถผลิตเพื่อทดแทนการซื้อหามาบริโภค ตลอดจนพึ่งพาตัวเองในการดำรงชีวิตได้ไม่เดือดร้อน

ข. หลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 2 เน้นการบริหารจัดการกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ให้รวมตัวช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค เพื่อ “เพิ่มรายได้” ตลอดจนการ “ทำมาค้าขาย” โดยมีความประหยัดอันเนื่องจากขนาด (economy of scale) ของการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าชุมชนด้วยต้นทุนที่ต่ำพอจะแข่งขันจำหน่ายได้ในตลาด

ค. หลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 3 เน้นการบริหารจัดการระดับเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย เพื่อ “ขยายโอกาส” ให้ชุมชนมีศักยภาพในการ “ต่อรองแข่งขัน” กับองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ ภายใต้ “สงครามทางเศรษฐกิจ” และกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

คณะทำงานพัฒนาหลักสูตรได้ออกแบบให้มีจำนวนหน่วยกิตของการเรียนทั้งหมดในหลักสูตรนี้เทียบเท่ากับชั่วโมงการเรียนในระดับปริญญาตรี แต่ไม่มีใบปริญญาบัตรมอบให้ เพราะออกแบบการเรียนการสอนให้เปิดกว้างสำหรับประชาชนทุกระดับการศึกษา โดยแม้แต่คนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ก็สามารถเข้าเรียนในหลักสูตรนี้ (ส่วนผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อในหลักสูตรปรกติระดับปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย

ค่อยพัฒนาระบบการเทียบโอนหน่วยกิตบางวิชาให้ในภายหลัง) เมื่อจบ การเรียนในหลักสูตรแต่ละชั้น จะมอบใบวุฒิปัตตราจากมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราชให้ ถ้าไม่ประสงค์เรียนต่อในหลักสูตรชั้นสูงขึ้น ก็จะได้เพียงใบวุฒิปัตตรารับรองการเรียนจบหลักสูตรการดำรงชีวิตตาม วิธีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นนั้นๆ

ในปลายปี 2554 ศูนย์การเรียนรู้ทางไกลเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้เริ่มทดลองเปิดการเรียนการสอนใน หลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิธีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 1 ชั้น ระยะเวลา เรียน 32 สัปดาห์ หรือ 8 เดือน โดยแบ่งเป็นสองภาคการศึกษา ภาคแรกเน้นการเรียนด้านเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ ด้วยการศึกษจาก สื่อวีดิทัศน์คัดสรรจำนวนประมาณ 300 เรื่อง ซึ่งแบ่งเป็น 8 หมวดวิชา เรียนร่วมกันสัปดาห์ละ 3 ครั้งๆ ละ 3 ชั่วโมง รวมเวลาเรียน 72 ชั่วโมง ส่วนภาคการศึกษาที่สองเน้นเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติตามโครงการน หรือกิจกรรม “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้” ต่างๆ อีก 24 สัปดาห์ (เรียน ร่วมกันสัปดาห์เว้นสัปดาห์ครั้งละประมาณ 3 ชั่วโมง รวม 36 ชั่วโมง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ ตลอดจนศึกษาความรู้ บางเรื่องเพิ่มเติม โดยเวลาส่วนใหญ่ของการเรียนในภาคการศึกษาที่สอง จะเป็นการทดลองปฏิบัติในวิถีดำรงชีวิตจริง เหมือนการทำโครงการวิจัย ภาคสนามของนักศึกษา)

ทั้งนี้จากการเปิดหลักสูตรรุ่นแรก มีหน่วยงาน/องค์กรภาคีสนใจ เข้าร่วมโดยให้สถานที่เปิดศูนย์เรียนรู้ 34 แห่ง มีประชาชนสนใจลงทะเบียน เรียนจำนวนประมาณ 800 คน ศูนย์เรียนรู้แต่ละแห่งมีสภาพแตกต่างกัน เหมือนกัน บางแห่งตั้งอยู่ที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล บางแห่ง

อยู่ที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน บางแห่งใช้สถานที่ของโรงเรียน
กศน. บางแห่งเป็นสถานที่ของบริษัทเอกชน บางแห่งเป็นบ้านของผู้นำ
ชุมชน ฯลฯ อันทำให้เห็นว่าหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้แบบนี้มีความ
ยืดหยุ่นมาก สามารถจัดการเรียนการสอนขึ้นที่ไหนและในเวลาไหนก็ได้
ตามความเหมาะสมกับสภาพเงื่อนไขของแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 มีหน่วยงาน/องค์กรภาคีสนใจขอขยายศูนย์
เรียนรู้เพิ่มอีก 120 แห่ง โดยมีประชาชนที่สนใจลงทะเบียนสมัครเรียน
ในรุ่นที่ 2 จำนวนประมาณ 1,800 คน และจากการประเมินผลการเรียน
ตามหลักสูตรรุ่นแรกที่ได้เรียนมาครบ 8 เดือนพบว่า ในจำนวนผู้ลง
ทะเบียนเรียนทั้งหมดประมาณ 800 คนแรกนั้น มีผู้ผ่านเกณฑ์ประเมิน
ตามมาตรฐานของหลักสูตร 302 คน และมีศูนย์เรียนรู้ 14 แห่ง
(จากจำนวน 34 แห่งที่เปิดสอนในหลักสูตรรุ่นแรก) แจ้งความจำเป็นจะ
ขอเปิดสอนต่อ ในหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง
ชั้นที่ 2 ซึ่งมีผู้จบหลักสูตรชั้นที่ 1 ประสงค์จะขอเรียนต่อในหลักสูตร
ชั้นที่ 2 จำนวน 260 คน (จากผู้จบหลักสูตรชั้นแรกดังกล่าว 302 คน)

ล่าสุดเมื่อเดือนพฤษภาคม 2556 คณะผู้ประเมินจากสำนักงาน
รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งมีศาสตราจารย์
นงเยาว์ ชัยเสรี เป็นหัวหน้าคณะ ได้มาประเมินมหาวิทยาลัยสุโขทัย-
ธรรมมาธิราช และให้คะแนนในมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษา
ด้านบริการวิชาการแก่สังคมด้วยโครงการหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถี
เศรษฐกิจพอเพียงนี้เต็ม 5 คะแนน เพราะเป็นโครงการที่สามารถ
ตอบตัวชี้วัดด้านบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยได้ครบตาม

เกณฑ์มาตรฐาน ผู้บริหารชุดใหม่ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชจึงให้ความสำคัญกับการขยายโครงการนี้ต่อ โดยให้บูรณาการองค์ความรู้และคณาจารย์จากทุกสาขาวิชาของมหาวิทยาลัย เพื่อให้มีเนื้อหาของความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนต่างๆ อย่างครอบคลุมกว้างขวางเพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมให้คณาจารย์ได้มีส่วนในการสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณเพื่อเปิดศูนย์เรียนรู้เพิ่มเติมอีก 100 แห่งในปี พ.ศ. 2556

ขณะที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาด้านพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติ โดยผลทดสอบมาตรฐานการศึกษาเด็กไทย (โอเน็ต) เมื่อต้นปี 2556 ที่ผ่านมาพบว่า นักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ล้วนได้คะแนนการทดสอบโดยเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นวิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ วิชาคณิตศาสตร์ และวิชาวิทยาศาสตร์ ตลอดจนผลการวิจัยระดับความฉลาดทางสติปัญญา (IQ) และระดับความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ของเด็กไทย ก็พบว่าต่ำกว่ามาตรฐานสากล อีกทั้งเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในกลุ่มประเทศอาเซียนด้วยกัน ในการประชุม World Economic Forum 2012-2013 ที่เจนีวา มีการรายงานผลวิจัยว่า มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยอยู่ในอันดับ 6 ซึ่งต่ำกว่าประเทศส่วนใหญ่ในอาเซียน โดยตามหลังสิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน อินโดนีเซีย และ เวียดนาม ขณะที่คุณภาพการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษาของประเทศไทยถูกจัดอยู่ในลำดับ 8 ของกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศ โดยตามหลังฟิลิปปินส์และกัมพูชาด้วยซ้ำ จะเห็นอกว่าก็แค่ประเทศลาวกับประเทศพม่า

ในช่วงที่ผ่านมาถึงแม้จะมีความพยายามปฏิรูประบบการศึกษาของชาติ ด้วยการปรับโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการโดยแบ่งเป็น 5 แห่ง และตั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อบูรณาการภารกิจด้านการศึกษาในแต่ละพื้นที่ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาของเยาวชนไทยเท่าที่ควร **“ระบบการศึกษา”** กลับกลายเป็นอุปสรรคซึ่งเปรียบเสมือน **“ภูเขาแห่งวิธีการศึกษา”** ที่ขวางกั้นการพัฒนาสติปัญญาของผู้คนในชาติ ด้วยไปส่งเสริมให้ผู้คนติดอยู่กับการ **“ท่องจำความรู้เพื่อสอบ”** ตามมาตรฐานของข้อสอบ แล้วก็ลืมความรู้ส่วนใหญ่เกือบหมดหลังสอบเสร็จ เพราะไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรต่อการแก้ปัญหาชีวิตได้มากนัก นอกจากนี้ไว้ตอบข้อสอบให้ผ่าน เพื่อหวังจะได้ใบประกาศนียบัตรหรือใบปริญญาบัตรสำหรับเป็น **“สัญญาะ”** แห่งการยกระดับสถานภาพทางสังคม (ยิ่งกว่าศึกษาเรียนรู้เพื่อหวังจะสามารถ **“คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น”**)

คณะทำงานพัฒนาหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้ตกลงที่จะให้มีการตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นที่มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราชด้วยหนึ่งแห่ง และเชิญชวนให้อาจารย์ตลอดจนข้าราชการของมหาวิทยาลัยเข้าเรียนในหลักสูตรนี้ พร้อมกับศูนย์เรียนรู้อื่นๆ ทั่วประเทศที่เปิดสอนประชาชนทั่วไป โดยหวังจะให้เป็น **“รูปสัญญาะ”** (signifier) ที่สื่อแสดงถึง **“ความหมายแห่งสัญญาะ”** (signified) ของ **“ลู่วิงใหม่ทางการศึกษา”** ซึ่งแม้แต่อาจารย์และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่จบปริญญาแล้ว ก็ยังมาเรียนพร้อมกับชาวบ้านทั่วไป (ซึ่งบางคนอาจจะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ด้วยซ้ำ) ภายใต้หลักสูตร หรือ **“ลู่วิงทางการศึกษา”** ช่องทางใหม่แห่งการ **“ดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง 3 ชั้น”**

ศูนย์เรียนรู้ทางไกลเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเปิดขึ้นที่มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช มีอาจารย์และข้าราชการของมหาวิทยาลัย (โดย
ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดจบการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป) สมัคร
เข้าเรียนในหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงชั้นที่ 1 รุ่นแรก
35 คน รุ่นที่สอง 33 คน มีผู้ผ่านเกณฑ์ประเมินตามมาตรฐานของหลักสูตร
ชั้นที่ 1 รวม 48 คน และแจ้งความจำนงขอสมัครเรียนต่อในหลักสูตร
การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงชั้นที่ 2 จำนวน 30 คน ตลอดจน
ผู้จบหลักสูตร 2 รุ่นแรกได้ร่วมกันก่อตั้ง “ชมรมเศรษฐกิจพอเพียง มสธ.”
ขึ้น โดยกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งคือชักชวนสมาชิกที่สนใจไปทัศนศึกษา
เยี่ยมชมกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน
ในจังหวัดต่างๆ ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (เพราะแรงจูงใจประการหนึ่งที่
ทำให้อาจารย์และข้าราชการเหล่านี้สนใจสมัครเข้าเรียนในหลักสูตรการ
ดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ หลายคนมีที่ดินในต่างจังหวัด
หรือไม่มีแนวความคิดที่จะซื้อที่ดินราคาถูกสักแปลงในต่างจังหวัด และ
วางแผนชีวิตว่าหลังเกษียณอายุราชการแล้วอยากไปทำเกษตรผสมผสาน
ปลอดสารพิษในที่ดินของตนเอง เพื่อใช้ชีวิตหลังเกษียณอย่างมีความสุข
อยู่กับธรรมชาติครบทั้ง 4 อ. คือได้กิน “อาหาร” สุขภาพปลอดภัย
จากสารพิษที่ตัวเองปลูก ได้ “ออกกำลัง” อย่างเหมาะสมด้วยการรดน้ำ
พรวนดิน ปลูกต้นไม้ ทำการเกษตร ได้สูด “อากาศ” บริสุทธิ์ในชนบท
ปลอดมลภาวะ และมี “อารมณ์” ปลอดโปร่งแจ่มใสอยู่กับธรรมชาติ
สีเขียว อีกทั้งได้ใช้เวลาว่างในชีวิตให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำงาน
สร้างสรรค์ผลผลิตปลอดสารพิษ เพื่อให้ตนเอง ครอบครัว และผู้อื่นได้
บริโภค ฯลฯ จึงสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในหลักสูตรนี้ และชักชวนกันไป
ดูงานของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จต่างๆ เพื่อเป็นแนวทาง
ดำเนินงานของตัวเองต่อไป)

ขณะเดียวกันคณะทำงานพัฒนาหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้หารือกันเป็นการภายในว่า ใบบัตรหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 3 ซึ่งมหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราชจะมอบให้ผู้จบการศึกษานั้น ขอตั้งชื่อเรียกว่าเป็น “ใบบัญญาบัตร” (เพื่อให้ล้อกับใบบัญญาบัตรเพราะกำหนดจำนวนหน่วยกิตและชั่วโมงเรียนให้เทียบเท่ากับหลักสูตรระดับปริญญาตรี) โดยผู้ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินและได้รับอนุมัติ “ใบบัญญาบัตร” ตามหลักสูตร จะต้องทำ “ปฏิบัตินิพนธ์” ให้ผ่านก่อน (ล้อกับการทำสารนิพนธ์หรือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา) โดยถ้าหากไม่สามารถพัฒนาชีวิตให้เจริญขึ้น (เมื่อเทียบกับช่วงก่อนเข้าศึกษาในหลักสูตรนี้) เช่น ยังมีหนี้สินพอกพูนเพิ่มมากขึ้นๆ แทนที่จะลดน้อยลงหรือหมดไป ติดอบายมุขสิ่งเสพติดงอมแงม ชีวิตไม่มีความสุข ฯลฯ ก็ถือว่ายังสอบ “ปฏิบัตินิพนธ์” ยังไม่ผ่าน ต้องกลับไปพัฒนาตัวเองต่อจนกว่าจะผ่านเกณฑ์ประเมินถึงจะอนุมัติ “ใบบัญญาบัตร” ให้ได้

ทั้งนี้ก็ด้วยหวังจะสร้าง “สัญญาแห่งลู่วิ่งใหม่ของการศึกษา” ซึ่งเป็นวิถีเรียนรู้เพื่อการประพฤติปฏิบัติไปสู่เป้าหมายของ “ผลที่ดี” ในชีวิตอันนำไปสู่สิ่งที่ “มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน” ตามแนวพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แข่งกับค่านิยมทางการศึกษาที่ยึดการ “ท่องจำความรู้เพื่อสอบให้ผ่าน” เป็นเป้าหมายสำคัญดังเช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ จะได้ “กระแทก” ให้ระบบการศึกษาของชาติที่มีสนิมเกรอะกรัง ได้ขยับเขยื้อนเคลื่อนตัวไปสู่ความเจริญองกงามขึ้น

ในเมื่อสัญญาของ “กระดาษหนึ่งแผ่น” แห่งใบประกาศนียบัตร และปริญญาบัตรภายใต้ระบบการศึกษากระแสหลักทุกวันนี้ ได้กลายเป็น “ภูเขาแห่งวิถีการศึกษา” ที่ขวางกั้นการพัฒนาสติปัญญาของผู้คนในชาติด้วย “สีลัพตปรามาสทางการศึกษา” เช่นนี้แล้ว การสร้าง “กระดาษชิ้นใหม่อีกหนึ่งใบ” เพื่อเป็นเส้นทางสำหรับ “เดินข้าม” หรือ “เดินเลี่ยง” ภูเขาแห่งวิถีการศึกษาดังกล่าว จึงอาจเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาของชาติก็ได้

ทำไมบุคคลอย่างบิลล์ เกตส์, สตีฟ จอบส์ ซึ่งไม่มีปริญญาสักใบ แต่ประสบความสำเร็จจนกลายเป็นมหาเศรษฐีของโลก หรือแม้แต่มหาเศรษฐีในเมืองไทยหลายคน อย่างเช่นคุณชิน โสภณพนิช ผู้ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ คุณเทียม โชควัฒนา ผู้ก่อตั้งเครือสหพัฒน์ คุณวันชัย จิราธิวัฒน์ ผู้ก่อตั้งกลุ่มเซ็นทรัล คุณเฉลียว อัญญา ญู ผู้ก่อตั้งบริษัท กระทิงแดง บุคคลเหล่านี้ล้วนไม่จบปริญญาสักใบ หรือคุณเจริญ สิริวัฒนภักดี ประธานกรรมการบริษัทไทยเบฟเวอเรจ ซึ่งถึงแม้จะจบปริญญาตรีและโทคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่ที่จริงภูมิหลังของชีวิตก็ได้เรียนแค่ระดับประถมศึกษาแล้วก้าวเข้าสู่ชีวิตการทำงาน จนเมื่อประสบความสำเร็จ กลายเป็นมหาเศรษฐีแล้วค่อยมาเรียนเอาใบปริญญาภายหลัง ตลอดจนคุณธนินท์ เจียรวนนท์ ประธานกรรมการเครือเจริญโภคภัณฑ์ มหาเศรษฐีอันดับหนึ่งของเมืองไทย ก็เรียนจบแค่ระดับปริญญาตรีจากสถาบันศึกษาอಂಗควินวิทยาลัย โดยไม่ได้เรียนสูงๆ ในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของโลก ฯลฯ แต่บุคคลเหล่านี้ก็ล้วนประสบความสำเร็จในชีวิตจนกลายเป็นอัครมหาเศรษฐีอันเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง

การศึกษาเพื่อให้มี “ความรู้” ในการประกอบอาชีพการงานจนประสบความสำเร็จ จึงมิได้มีอยู่แค่ “การศึกษาในระบบ” เพียงลู่เดียวจากระดับประถมศึกษา สู่มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ถ้าสามารถสร้างระบบการศึกษาใน “ลู่ใหม่” ที่เป็นการเรียนรู้ควบคู่กับการลงมือประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง ให้เกิดการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ “ผลที่ดี” ในชีวิต ตามแบบอย่างการศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองของบิลล์ เกตส์, สตีฟ จอบส์, ชิน โซภณพนิช, เทียม โชควัฒนา, วันชัย จิราธิวัฒน์, เฉลียว อยู่วิทยา, เจริญ สิริวัฒนภักดี, ธนินท์ เจียรวนนท์ ฯลฯ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ช่วยจัดการศึกษา หนทางดังกล่าวอาจนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาของชาติเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ในบ้านเมือง รวมถึงปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทยที่ยืดเยื้อมานานกว่า 7 ปีแล้วก็ยังไม่เห็นทางออกชัดเจน ตลอดจนอาจนำไปสู่การสร้าง “ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพและคุณธรรม” ให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติอย่างยั่งยืนก็ได้

การศึกษาเพื่อทวยราษฎร์

เมื่อเดือนกรกฎาคม 2556 กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชและหน่วยงานองค์กรภาคีต่างๆ ดำเนินโครงการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ด้วย ICT ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านระบบทีวีอินเทอร์เน็ต (IPTV) ของบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) และบริษัท กสท โทรคมนาคม จำกัด (มหาชน)

สำหรับประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มเกษตรกร ด้วยการต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงผ่านชุดสื่อวีดิทัศน์คัดสรร ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชดำเนินการอยู่ แต่ใช้ระบบที่วีดิทัศน์เน็ตแทนแผ่นวีดิทัศน์ ซึ่งทำให้มีความสะดวกคล่องตัวกว่า รวดเร็วกว่า ประหยัดค่าใช้จ่ายกว่า และที่สำคัญก็คือสามารถจะรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ให้ประชาชนเลือกเรียนได้อย่างครอบคลุมกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยลดภาระด้านการถือปี่และจัดส่งแผ่นวีดิทัศน์ให้แก่ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งถ้ามีองค์ความรู้สะสมเพิ่มมากขึ้นเป็นพันเป็นหมื่นเรื่อง การใช้ระบบเรียนผ่านแผ่นวีดิทัศน์จะเป็นภาวะปัญหาด้านการบริหารจัดการมาก

ทั้งนี้เพียงแค่อัดกล่องรับสัญญาณอินเทอร์เน็ต (set top box) ราคาประมาณพันบาทถึงห้าพันบาท ขึ้นกับคุณภาพของกล่อง (คล้ายกล่องรับสัญญาณทีวีดาวเทียม) เข้ากับเครื่องรับโทรทัศน์ที่มีอยู่ในทุกหมู่บ้านชุมชน แล้วรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ มาจัดระเบียบให้เป็นหมวดหมู่และเป็นระดับขั้นตอน เก็บไว้ใน “คลังความรู้เพื่อชุมชนท้องถิ่น” สำหรับให้ศูนย์เรียนรู้ด้วย ICT ของชุมชน (ซึ่งจะตั้งอยู่ที่ไหนในหมู่บ้าน/ชุมชนก็ได้) ขอเพียงแต่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต กล่องรับสัญญาณหรือเครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องรับโทรทัศน์) ได้ดึงข้อมูลความรู้ต่างๆ จากคลังความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ไปใช้จัดการเรียนการสอนให้กับแต่ละกลุ่มเป้าหมายในชุมชน (โดยสอดคล้องกับเงื่อนไขปัญหาและความสนใจของประชาชนในแต่ละพื้นที่ว่าอยากจะเรียนรู้เรื่องอะไร) แนวทางเช่นนี้จะนำไปสู่การพัฒนาให้เกิด “สถาบันเรียนรู้ของชุมชน” (Community

Academy) หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน” ที่จัดหลักสูตรการเรียนการสอน ควบคู่กับการปฏิบัติสำหรับประชาชนในทุกหมู่บ้าน อันจะเป็นระบบการศึกษาแบบต่อเนื่องตลอดชีวิต เสมือนการยกมหาวิทยาลัยไปไว้ที่หมู่บ้าน/ชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศเพื่อจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้กับประชาชน ด้วยค่าใช้จ่ายการดำเนินงานที่ต่ำมากจนไม่น่าจะเป็นภาระด้านงบประมาณอะไรสำหรับรัฐบาล ถ้าหากจะผลักดันนโยบาย “จัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์” ตามแนวทางเช่นนี้ร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นต่างๆ โดยขั้นแรกอาจจะทดลองเปิดศูนย์เรียนรู้ด้วยระบบ ICT อย่างน้อย ตำบลละหนึ่งแห่งก่อน ตำบลไหนสัญญาณอินเทอร์เน็ตยังไม่ถึง ก็ใช้วิธีเรียนผ่านชุดสื่อวีดิทัศน์คัดสรร เหมือนเช่นที่มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราชทดลองดำเนินการมาแล้ว เมื่อแต่ละตำบลเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรดังกล่าวร่วมกัน ก็ค่อยขยายไปสู่พื้นที่ทุกหมู่บ้าน/ชุมชนในระยะถัดไป เพื่อยกระดับสติปัญญาของคนไทยทั้งแผ่นดินให้เจริญงอกงาม และแบ่งบานขึ้นพร้อมกันทั่วประเทศภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม จากข้อสรุปในโครงการนำร่องที่สถาบันสร้างเสริมนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง กรมส่งเสริมการเกษตร ได้นำกระบวนการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริสคคชธรรมาธิราช (SEAL) ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรเรียนรู้ด้านการผลิตอาหารปลอดภัย และทดลองดำเนินการกับศูนย์นำร่อง 20 แห่ง ซึ่งพบว่าปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้ทางไกลแบบนี้ ขึ้นกับองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อยสี่ประการ ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้จัดการศูนย์เรียนรู้และวิทยากรกระบวนการ (อันอาจเป็นคนเดียวกันก็ได้) เนื้อหา

ขององค์ความรู้ที่เรียน ตลอดจนระเบียบวินัยของกระบวนการเรียนรู้ โดยเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น สามารถแก้ปัญหาได้ง่ายที่สุด เพราะถึงแม้สัญญาณอินเทอร์เน็ตปัจจุบันจะยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทุกหมู่บ้าน ตำบลทั่วประเทศ แต่ก็เป็นนโยบายของรัฐที่จะเร่งวางโครงข่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมถึงตำบลหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศอยู่แล้วในอนาคตอันใกล้ และสำหรับพื้นที่ซึ่งอินเทอร์เน็ต (หรือระบบโทรศัพท์มือถือ 3 จีที่เข้าอินเทอร์เน็ตได้) ยังไปไม่ถึง ก็สามารถใช้ชุดสื่อวีดิทัศน์ คัดสรรเป็นเครื่องมือจัดการเรียนรู้ไปพรังก่อนได้

ส่วนเรื่องสถานที่ตั้งศูนย์เรียนรู้ ผู้จัดการศูนย์ฯ และวิทยากร กระบวนการ รวมถึงเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ ที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้นั้น ถ้าเป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญ โดยสั่งการให้ทุกส่วนราชการที่มีภารกิจต้องสนับสนุนการพัฒนาประชาชนและชุมชนในด้านใดด้านหนึ่งอยู่แล้ว ได้ใช้ทรัพยากรและองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดให้กับประชาชนมาทำงานร่วมกันในลักษณะแบบบูรณาการ โดยรวมองค์ความรู้มิติต่างๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อให้รู้จักการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” มาอยู่ภายใต้กรอบของหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ชุดเดียวผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนใช้ทรัพยากรและสถานที่ของหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ เช่น ศูนย์เรียนรู้ กศน. โรงเรียนในสังกัดของ สพฐ. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่ทำการของ อบต. ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศูนย์ ICT ชุมชน หรือแม้กระทั่งบ้านของกำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน เป็นต้น มาพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนด้วยระบบ ICT ร่วมกันระหว่างส่วนราชการต่างๆ ดังนี้ก็จะดำเนินการด้วยทรัพยากรที่มีอยู่แล้วอย่างประหยัด

ขณะเดียวกันเนื่องจากวิธีดำเนินการเช่นนี้ไม่ใช่การเริ่มต้นอะไรใหม่ จากความว่างเปล่า แต่เป็นการรวบรวมทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่ แล้วอย่างการจัดกระจายเป็นเบี้ยหัวแตก (จนไม่เกิดพลังอะไรต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน) มามัดรวมกันให้เป็นระบบระเบียบ แล้วสร้าง“ระเบียบวินัย”ของการเรียนรู้แบบบูรณาการให้กับประชาชนแต่ละกลุ่มเป้าหมายในหมู่บ้าน/ชุมชน จึงเป็นเรื่องที่น่าจะสามารถดำเนินการได้ทันที แล้วค่อยวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงหลักสูตร ตลอดจนเนื้อหาองค์ความรู้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเงื่อนไขการเรียนรู้รวมถึงสภาพปัญหาและความสนใจของประชาชนในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนแต่ละภูมิภาคและภูมิสังคมที่ต่างกั น เพื่อให้เป็นหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ที่ **“มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุข (ที่ยั่งยืน)”** อย่างมีคุณภาพยิ่งขึ้น ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

ทั้งนี้ในบรรดาองค์ประกอบต่างๆ ทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมา เงื่อนไขด้าน **“ธรรมวินัย”** หรือ **“ระเบียบวินัย”** (Discipline) ของกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง (อันรวมถึง **“วินัย”** ของตัวผู้เรียน และ **“ระเบียบ”** ขององค์ความรู้ที่เรียน) ภายใต้ปรัชญาการศึกษาแห่งวิถีเศรษฐกิจพอเพียงดังที่ได้กล่าวมาแต่ต้น จะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด (แต่ก็เข้าใจยากที่สุด) เพราะเป็นตัวสร้าง **“สนามของแรงเหนี่ยวนำ”** (Induction Field) ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่ทิศทางที่ **“ดี”** และเจริญงอกงามยิ่งขึ้นได้ โดยต้องหาวิธีช่วยสร้าง **“ระเบียบวินัย”** ของกระบวนการเรียนรู้ ตามแนวทางที่กล่าวมาด้วยหนทางต่างๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น

1. ต้องทำให้เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการศึกษารองรับ โดยเป็นการเรียนที่มีความ “จริงจัง” ไม่ใช่เรียนกันแบบเล่นๆ และสร้าง “สัญญาะ” ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของใบุฉิบัตรมอบให้กับผู้ผ่านเกณฑ์ ประเมินตามมาตรฐานแห่ง “ระเบียบวินัย” ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตร ที่เน้น “การเรียนรู้ควบคู่กับการประพฤติปฏิบัติ” โดยตั้งมหาวิทยาลัยในจังหวัดต่างๆเข้ามาร่วมสนับสนุน (คล้ายกับแนวความคิดที่คุณหมอประเวศ วะสี เคยเสนอแนะให้มหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในแต่ละจังหวัดหรือในจังหวัดใกล้เคียง “หนึ่งมหาวิทยาลัยหนึ่งจังหวัด” ช่วยวิจัยปัญหาและใช้ความรู้ช่วยแก้ปัญหาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดนั้นๆ) แล้วให้มหาวิทยาลัยประจำจังหวัดร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นผู้รับรองมาตรฐานของศูนย์เรียนรู้ ประเมินคุณภาพและอนุมัติใบุฉิบัตรให้กับผู้ผ่านเกณฑ์ประเมินการเรียนรู้ตามมาตรฐานของหลักสูตร (สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อในหลักสูตรปกติของแต่ละมหาวิทยาลัย ก็หาช่องทางเทียบโอนหน่วยกิตบางส่วนให้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด)

2. จากข้อ 1. กระทรวงศึกษาธิการควรปรับตัวชีวิต (KPIs) ของมหาวิทยาลัยระดับจังหวัด อย่างเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลต่างๆ เป็นต้น โดยเพิ่มน้ำหนักตัวชีวิตด้านการสนับสนุนให้อาจารย์ออกไปทำงานช่วยเหลือชุมชน และนำประสบการณ์กลับมาสอนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชากรในจังหวัดนั้นๆ) ได้ตรงกับสภาพเงื่อนไขปัญหาของแต่ละพื้นที่ ไม่ใช่แค่สอนไปตามตำราฝรั่งซึ่งมีบริบทแตกต่างจากภูมินิเวศและภูมิสังคมของไทย โดยไม่สามารถยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการนำองค์ความรู้ที่

สอนนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์สำหรับการแก้ปัญหาชีวิตจริงใกล้ตัวประชาชน อันทำให้นักศึกษาไม่สามารถเข้าถึง “แก่นสารคุณค่า” ขององค์ความรู้ที่เรียน (นอกจากไว้ท่องจำเพื่อสอบให้ผ่าน) เมื่อตัวชีวิตของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ความก้าวหน้า และ “รายได้” ของอาจารย์ขึ้นอยู่กับการสอนนักศึกษาในห้องเรียนเป็นหลัก ก็ทำให้อาจารย์ไม่มีแรงจูงใจที่จะออกไปทำวิจัยชุมชน และนำความรู้ไปช่วยเหลือประชาชนในชุมชน ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยก็จะแข่งขันกันหานักศึกษามาเรียนให้ได้มากๆ ครั้งระดับปริญญาตรีหรือมหาวิทยาลัยเรียนได้น้อยลง ก็แข่งขันเปิดหลักสูตรระดับปริญญาโท ปริญญาเอก สุดท้ายเมื่อไปเน้นที่การสอนนักศึกษา แข่งกันในเชิงปริมาณ คุณภาพการศึกษาก็ตกต่ำลง จนมีคำล้อเลียนมหาวิทยาลัยบางแห่งที่มุ่งทำการตลาดทางการศึกษามากไปกว่า “จ่ายครบ จบแน่” ฯลฯ ผลที่สุทธระบบการศึกษาแบบนี้ก็กลายเป็นเสมือน “ภูเขา” ที่ขวางกั้นทำให้ “ความรู้” แปรกแยกจาก “แก่นสารคุณค่า” (virtue) ของตัวมันเอง โดยคุณค่าของความรู้สำหรับอาจารย์จะอยู่ที่การเป็นเครื่องมือไว้สอนนักศึกษาเพื่อหารายได้จากการสอน และคุณค่าความรู้สำหรับนักศึกษาจะอยู่ที่การท่องจำไว้สอบให้ผ่านแล้วก็ลืมเพื่อเอาใบปริญญาเป็นเครื่องยกระดับสถานะทางสังคมของตน เหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด ซึ่งเสี่ยงต่อการพากันเดินไปตกเหวข้างหน้าด้วยความมืดบอดทางสติปัญญาของผู้คนในชาติ

3. จากข้อ 1 และ 2 ในทางปฏิบัติอาจจะให้มีการตั้ง “สภามหาวิทยาลัยชุมชนประจำตำบล” ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประชาชนชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิมีชื่อเสียงที่มีภูมิชำนาญอยู่ในตำบลนั้นๆ ซึ่งอยากทำประโยชน์ให้กับบ้านเกิดของตน

ผู้นำท้องถิ่นและท้องที่ ตลอดจนอาจารย์จากมหาวิทยาลัยประจำจังหวัด ตามที่กล่าวมา เพื่อทำหน้าที่อนุมัติการตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้วย ICT ของหมู่บ้าน/ชุมชนต่างๆในตำบล ควบคุมกำกับมาตรฐานของศูนย์เรียนรู้ อนุมัติกรอบหลักสูตรที่เปิดสอน รวมถึงการอนุมัติใบวุฒิบัตรให้กับผู้ผ่านการเรียนรู้ตามมาตรฐานของหลักสูตรแต่ละระดับ (คล้ายกับการทำหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัย) ขณะเดียวกันถ้าศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้วย ICT แห่งใดผ่านเกณฑ์ประเมิน ก็ยกสถานะขึ้นเป็น “สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน” (Community Academy) หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน” และให้สามารถเก็บค่าหน่วยกิตในการเรียนจากผู้เรียนได้ภายในกรอบอัตราที่กำหนด เพื่อให้มีรายได้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆในการจัดการเรียนการสอนอย่างยั่งยืน อันจะทำให้แต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนแข่งขันกันยกระดับสถานะของศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้เป็นสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนที่จะจัดการศึกษาให้ประชากรในชุมชนได้มีความรู้ด้านต่างๆ ตามที่อยากเรียนรู้ ในลักษณะของการศึกษาแบบต่อเนื่องตลอดชีวิต ที่มี “ระเบียบวินัย” ของกระบวนการเรียนรู้กำกับ โดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยประจำจังหวัดคอยเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นที่เลี้ยงให้กับสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละแห่ง ซึ่งถ้าออกแบบหลักสูตรให้มีเรื่อง “วิจัยชุมชน” เป็นวิชาพื้นฐาน โดยสอนให้ประชาชนแต่ละชุมชนเข้าใจระเบียบวิธี (Methodology) ของการวิจัยเบื้องต้น สิ่งที่ผู้คนในชุมชนสังเกตเห็นจากการประพฤติปฏิบัติอันเป็น “ภูมิปัญญาชุมชน” ด้านต่างๆ เมื่อมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบระเบียบ ก็จะกลายเป็นพื้นฐานสำหรับให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลงานการวิจัยระดับประเทศต่อไปได้ด้วย

4. จากข้อ 3 ควรจะเชื่อมโยงนโยบายช่วยเหลือประชาชนตามโครงการประชานิยมต่างๆ ของรัฐบาลให้สอดคล้องประสานกับหลักสูตรเรียนรู้ที่จัดควบคู่กันไป (ผ่านศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้วย ICT หรือสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนด้วย ICT ดังที่ได้กล่าวมา) เหมือนการสอนให้ผู้คนรู้จักวิธีจับปลา ควบคู่กับการมอบเครื่องมือจับปลา และแจกปลาบางส่วนให้กินประทังชีวิตในระหว่างที่ยังจับปลาไม่ได้ (โดยไม่ใช้การช่วยเหลือด้วยวิธีแจกปลาให้กินเพียงอย่างเดียว เมื่อกินปลาหมด พอหิวขึ้นมา ก็เรียกร้องขอปลาตัวใหม่กินอย่างไม่มีที่สิ้นสุด)

เช่น จัดหลักสูตรสอนสมาชิกกองทุนหมู่บ้านที่มากู้เงินให้มีความรู้ในการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสร้างวินัยทางการเงินและการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้” พร้อมกับหลักสูตรสอนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านให้มีความรู้ด้านการบริหารสินเชื่อขนาดเล็ก (Microcredit) จัดหลักสูตรสอน อสม. เพื่อยกระดับความรู้ในด้านการสร้างสุขภาพของประชาชน การป้องกันโรคและการรักษาฟื้นฟูผู้ป่วยในบางโรค เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นเสมือน “ผู้ช่วยหมอประจำครอบครัว” จัดหลักสูตรสอนคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ให้มีความรู้ความเข้าใจในการยกระดับศักยภาพของสตรีเพื่อช่วยพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการสอนวิธีเขียนโครงการที่มีคุณภาพในการขอรับการสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จัดหลักสูตรสอนผู้สูงอายุในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตัวเองในการรักษาสุขภาพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ตลอดจนจัดหลักสูตรสอนเกษตรกรให้สามารถลดต้นทุนการผลิต และยกระดับคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้แข่งขันได้ในตลาด โดยไม่ต้องพึ่งพาการประกันราคาหรือการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตรเพียงมิติเดียว

ตลอดไป ซึ่งรัฐบาลแค่เจียดเงินสักร้อยละ 2 ของวงเงินที่ “ขาดทุน” ไปกับการประกันราคาและการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร ก็สามารถสร้างหลักสูตรเรียนรู้ด้วย ICT แบบนี้ให้กับเกษตรกรทั่วประเทศได้ไม่ยาก โดยรวบรวมองค์ความรู้ด้านลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรซึ่งมีงานวิจัยต่างๆ อยู่แล้วมากมาย มาสอนให้ประชาชนเรียนอย่างเป็นระบบ และมี “ระเบียบวินัย” ของกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร จนเกษตรกรสามารถแข่งขันได้ในตลาด ก็จะเป็นนโยบายการแก้ปัญหาเกษตรกรได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว ถ้าหากประชาชนกลุ่มใดในหมู่บ้าน/ชุมชนใด ขวนขวายเรียนรู้ตามหลักสูตร และพยายามพัฒนาปรับเปลี่ยนตัวเองให้เกิดการ “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” จนมีวิธีการผลิตและการบริโภคด้วยการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนที่มีอยู่จำกัด ได้อย่าง “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน” ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็เพิ่มความช่วยเหลือจากนโยบายประชานิยมต่างๆ เหล่านี้ให้เป็นการกำลังใจ อาทิ เพิ่มวงเงินสินเชื่อของกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีให้ เป็นต้น คล้ายกับหลักรัฐประศาสน์นโยบายที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในกฎทนต์สูตรคือ “พลเมืองเหล่าใดขะมักเขม้นในกสิกรรมและโครัคขกรรม ก็เพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้น พลเมืองเหล่าใดขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรม ก็เพิ่มทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้น ข้าราชการเหล่าใดขยันขันแข็ง ก็เพิ่มเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้น แล้วพลเมืองเหล่านั้นนั่นแหละ จักเป็นผู้ชวนชวนในการงานของตนๆ” (โดยจะเป็นหัวหอกในการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับบ้านเมือง) สุดท้าย “กองพระราชทรัพย์จำนวนมากก็จะเกิดขึ้น” เพราะเมื่อเศรษฐกิจเติบโตจากการสร้างงานสร้างรายได้เพิ่มขึ้นดังกล่าว

รัฐบาลก็จะเก็บภาษีได้มากขึ้น ทำให้มีเงินงบประมาณไปช่วยเหลือคนที่อ่อนแอในสังคมที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ต่อไป

5. เครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติปฏิบัติของประชากรในแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน ก็คืออาศัยระบบทีวีอินเทอร์เน็ต (IPTV) ที่ใช้ในหลักสูตรการเรียนรู้นั้น ทำช่องรายการ “ทีวีชุมชน” แบบช่องรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศทั่วไป (แต่มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าระบบทีวีดาวเทียม 2-3 เท่า) แล้วให้แต่ละตำบลจัดทีมถ่ายทำรายการโทรทัศน์ (แบบนี้กชาวพลเมือง) เพื่อไปค้นหาเรื่องราวดีๆ ของแต่ละชุมชน/หมู่บ้านในตำบลมาเผยแพร่ออกอากาศ อันจะนำไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ระหว่างชุมชนท้องถิ่นต่างๆทั่วประเทศ หากเนื้อหาเรื่องไหนดี ก็พัฒนาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แล้วนำมาใส่ใน “คลังความรู้” สำหรับเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนเรื่องใหม่ๆเพิ่ม ด้วยตัวกระตุ้นนี้ประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชน ตลอดจนถึงระดับอำเภอ จังหวัด ก็จะแข่งขันกันยกระดับศักยภาพการพัฒนาตัวเอง ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรที่จัดให้ จนทำให้เกิดกระแสความตื่นตัวแห่งการยกระดับสติปัญญาของประชาชนทั้งประเทศ

สุดท้ายในขณะที่ “ความมั่งคั่งของชาติ” (Wealth of Nation) โดยแก่นแท้แล้วไม่ได้อยู่ที่การมีเงินคงคลังมากมาย การมีผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) สูงๆ การมีทองคำ น้ำมัน หรือแหล่งทรัพยากรที่มีมูลค่า ฯลฯ แต่อยู่ที่ “สติปัญญา” ของผู้คนในชาติที่จักสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้อย่าง “มีประสิทธิภาพ มีประโยชน์ และทำให้มีความสุขที่ยั่งยืน”

การสร้างระบบ “การศึกษาเพื่อทวยราษฎร์” ให้กับประชาชนใน
ทุกหมู่บ้านชุมชนทั่วประเทศตามแนวทางที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงคือ
หนทางนำไปสู่การสร้าง “ความมั่งคั่งของชาติ” ได้อย่างมั่นคงแท้จริง
ในระยะยาว

ประวัติผู้เขียน

1. ชื่อ นายสุนัย เศรษฐบุญสร้าง

2. ประวัติการศึกษา

- เกสัชศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ (หลักสูตรนักบริหาร)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3. ประวัติการทำงาน

- ผู้ช่วยเลขานุการผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร (ทำหน้าที่เลขานุการรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ฝ่ายการสาธารณสุข) พ.ศ. 2528-2532
- เลขานุการผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2533-2535
- เลขานุการผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2535-2539
- ประจำสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2544-2548
- ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2548-2549
- ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2551
- อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
- ปัจจุบันเป็นนักวิชาการอิสระ และที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร